

İsyanları Sebebiyle Bazı Arnavutların Anadolu'ya Sürgün Edilmelerine Dair Sosyo-Politik Bir İnceleme (1847-1851)

Mustafa DURDU*

ÖZ

Toskalk olarak bilinen Güney Arnavutluk'ta Tanzimat'ın vergi ve askerlik ile ilgili yeni uygulamalarından rahatsız olan Arnavut bey ve ileri gelenlerinin tahrikleri ile 1847 yılında bir isyan zuhur etmiştir. İsyana bastırıldıktan sonra yakalanan asiler, İstanbul'da Tersane-i Amire'de suçlarının derecesine göre kürek cezalarına çarptırılmıştır. Cezalarını tamamlayanlar da Anadolu'nun muhtelif yerlerine sürülmüşlerdir. İsyanda tahrikçi oldukları gerekçesi ile bir kısım Arnavut bey ve ileri gelenleri de Konya'da zorunlu iskâna tabi tutulmuştur. İleri gelenlerin memleketleri ile ilişkilerini tamamen kesmek ve temelli olarak Konya'da yerleşmelerini temin etmek amacıyla memleketlerinde bulunan mülklerinin sattırılması yoluna gidilmiştir. Ayrıca memleketlerinde kalan ailelerinin de Konya'ya gönderilmeleri için harekete geçilmiştir. Bu konuda, Rumeli Müşiriyeti ve Yanya Valiliği ile Bâbüâli arasında yoğun bir yazışma trafiği yaşanmıştır. Aileler, yanlarında memurlar olduğu hâlde Anadolu'ya doğru yola çıkarılmıştır. Fakat güzergâh üzerinde kolera salgını sebebiyle ailelerin bir süre Tırhala ve Yenişehir'de tutulmaları kararlaştırılmıştır. Daha sonra, bazı aileler de Selanik'e götürülmüştür. Konya'da bulunan Arnavut ileri gelenleri ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunan diğer sürgünler, sık sık dilekçeler takdim ederek memleketlerine dönmek istediklerini ifade etmişlerdir. Bâbüâli, yaklaşık üç yıl sonra, Güney Arnavutluk ile ilgili politika değişikliğine gitmiş ve Tepedelenli Ali Paşa'nın torunu İsmail Paşa'yı Yanya'ya vali olarak tayin etmiştir. Daha sonra, ilk etapta hâlâ Selanik, Tırhala ve Yenişehir'de bulunan ailelerin memleketlerine dönmelerine izin verilmiş, kısa bir süre sonra da Konya'da bulunan ileri gelenlere af çıkmıştır. Böylece 1851 yılına gelindiğinde Arnavut ileri gelenleri, memleketlerine dönmüşlerdir. Bu makalede yukarıda bahsedilen hadiseler, devletin bu konudaki politikası ve sürgünlerin sosyal ve psikolojik durumları, Osmanlı arşiv belgeleri ışığında analiz edilerek bir sonuca ulaşılabacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arnavutluk, İsyan, Toskalk, Konya, Sürgün.

A Socio-Political Study on the Deportation of Some Albanians to Anatolia Due to Their Rebellion (1847-1851)

ABSTRACT

Disturbed by Tanzimat's new tax and military practices in Southern Albania, known as Toskeria, a rebellion occurred in 1847 with the provocations of the beys and notables of Albania. The rebels captured after the rebellion was suppressed, were sentenced to rowing penalties in Tersane-i Amire in Istanbul, according to the level of their crimes. Those who completed their sentences were deported to various places in Anatolia. Some Albanian beys and notables were also subjected to compulsory rebellion in Konya on the grounds that they were provocative. In order to completely cut the relations of the notables with their hometowns and to ensure that they are settled in Konya, the sale of their properties in their hometowns was made. In addition, it was decided to send the families in their hometown to Konya. In this regard, there was an intense traffic of correspondence between Rumeli army commandership and the Governor of Ioannina (Yanya) and Sublime Porte. Families are on their way to Anatolia even though they have civil servants with them. However, it was decided to keep the families in Tırhala and Yenişehir for a while due to an outbreak of cholera on the road. Later, some families were also taken to Thessaloniki. Albanian notables and other exiles in different parts of Anatolia stated that they wanted to return to their country by presenting petitions frequently. Sublime Porte made a policy change regarding South Albania three years later and appointed the grandson of Tepedelenli Ali Pasha, Ismail Pasha, as the governor of Ioannina. Later, in the first place, families still living in Thessaloniki, Tırhala and Yenişehir were allowed to return to their hometown, and shortly afterwards, forgiveness was found in Konya. Thus, by 1851, Albanian notables returned to their countries. In this article, the above mentioned events, the policy of the state in this regard and the social and psychological conditions of the exiles will be analyzed in the light of Ottoman archival documents.

Keywords: Albania, Rebellion, Toskeria, Konya, Exile.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nda 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı olarak bilinen Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilan edilmesi ile birlikte daha önce başlanan yenilik hareketleri yeni bir ivme kazanmış oldu. Müslim-Gayrimüslim ayrımı yapmadan tebasına can, mal ve ırz güvenliği vaadeden Devlet-i Aliyye ricali için bu düzenlemeler, aslında bir nevi öze dönüş hareketiydi. Bu kapsamda olmak üzere herkesin mal varlığına göre alınacak yeni bir vergi sisteminin devreye gireceği, iltizamın kaldırılacağı kayıt altına alınmıştı. Fermanın en önemli maddelerinden birini teşkil eden yeni askerlik sistemi çerçevesinde vatanın korunması

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, orcid no: 0000-0002-1555-0035, mustafadurdu@kmu.edu.tr
Makalenin Gönderim Tarihi: 07.04.2020; Makalenin Kabul Tarihi: 09.00.2020

için ahalinin bir görevi olan askerliğin de dört ya da beş yıl gibi bir süre ile sınırlandırılacağı ilan edilmişti (Düstur I, 1289; 4-7). Bu da geliri, mal varlığı fazla olan kesimlerin, yani eski mültezimler, vücut olarak bilinen âyanlar ile Gayrimüslimler arasında yer alan Kocabaşı ve Çorbacıların daha fazla vergi vereceği anlamına geldiğinden bazı hoşnutsuzluklar meydana gelmiştir. Naiblerin maaşa bağlanması ve daha önce vatandaşlardan aldıkları bazı kesintilerden yoksun bırakılmaları, eşitlik prensibine uygun olarak eyaletlerde kurulan büyük ve küçük meclislerin üyeleri arasında Gayrimüslim temsilcilerinin de yer alması, ulemanın da tepkisini çekmiştir. Böylece Tanzimat'ın getirdiklerinden dolayı çıkarları zedelenen bütün bu zümreler, halkı tahrik etmekten çekinmediler (İnalçık, 1964; 632-639). Rumeli'de Bulgarların yoğun olarak yaşadıkları Niş'te 1841 yılında vergi meselesi yüzünden isyan çıktı. Bu isyanın çıkmasında Tanzimat prensiplerine rağmen, memurların uygunsuzlukları da etkili olmuştu. Milyo adlı bir Kocabaşı'nın liderliğinde tahriklere kapılan reaya isyan etti (İnalçık, 2017; 55-56). Hükümet, başlangıçta tepkilerin olacağını öngörerek, Tanzimat'ın ilkelerini ilk olarak merkeze yakın olan Edirne, Bursa, Konya, Aydın gibi eyaletlerde uygulamaya koymuştu. On yıl içinde de kademeli olarak ülke sathına yaydı. Yurtluk-Ocaklık sisteminin cari olduğu Doğu Anadolu'da da yeniliklere karşı isyanlar başgösterdi (Çadırcı, 2017; 199-205).

Rumeli'de Arnavutluk coğrafyasında, halkı rahatsız eden en önemli husus ise, Tanzimat Fermanı'nda duyurulduğu üzere, askerliğin Avrupa'daki gibi bir vatan görevi olarak kabul edilip buna uygun olarak yapılan yeni düzenlemelerdir. Bu kapsamda 1843 yılında beş yıl zorunlu, yedi yıl redif olarak yeni bir düzene konan ve kur'a-i şer'iyye adı verilen bir çeşit kura sistemine göre asker alımının yapılacağını öngören yenilikler 1846'dan sonra uygulamaya konmuştur (Tunalı, 2003, XXVi-IXXi). Arnavutluk'ta eskiden beri var olan kısmi özerkliğin devamını isteyenler ile Bayraktar adı verilen liderlerinin yönetiminde özerk olarak yaşamaya alışmış olan dağlı kabileler, Bâbîâlî'nin bu merkezileşme politikalarına karşı çıktılar. 1843 yılında Kosova bölgesinde, 1844 yılında Gegalık (Gegeria) olarak bilinen Kuzey Arnavutluk bölgesinde isyanlar patlak verdi. Bu isyanlar fazla yayılmadan bastırıldı. 1847 yılında ise, kur'a usulüne göre asker alımının bölgede uygulanmasına başlandı. Bu uygulamaya da tepki gösteren dağlılar ve köylüler silaha sarıldılar. İsyân ilk olarak Delvine bölgesindeki Kurveleş nahiyesine gelen vergi memurlarının kovulmasıyla başladı. Bu silahlı isyan, Osmanlı arşiv kayıtlarında Göleka olarak geçen Zeynel Gjoleka isimli eski bir timarlı sipahi önderliğinde başladı. Bunun yanında başka asi elebaşları da vardı. İsyân, kısa sürede Güney Arnavutluk'ta yayıldı. Delvine kazası başta olmak üzere bazı yerler, isyancıların eline geçti (Frasheri, 1964; 188-123). Resmî belgelere yansıdığı kadarıyla 1847 yılında Toskalık olarak bilinen Güney Arnavutluk'ta Tanzimat'ın uygulanması çerçevesinde yeni vergi sistemi ve kuraya dayalı zorunlu askerlik hizmetinin yürürlüğe konmasından rahatsız olanların çıkardığı bu isyan, zorlu bir mücadeleden sonra bastırılmıştır. Tanzimat'ın yeni düzenlemelerine karşı 1847'de başgösteren bu isyana bazı Arnavut ileri gelenleri ve beyleri açıktan destek verirken bazıları da el altından asileri tahrik etmiştir (BOA. İ. MSM. 58 / 1677-2). İsyânın bastırılması için Rumeli Ordusu Müşiri Mehmet Reşid Paşa görevlendirilmiştir. Hatta ona yardımcı olması için Dâr-ı Şura-yı Askerî Reisi Mehmed Emin Paşa da bölgeye gönderilmiştir. İsyânın bastırılması için yine bölgeden pek çok başıbozuk askeri toplanmıştı. Hassa ve Dersaadet Ordularından takviye birlikler gönderildi. Asilerin Yunan gemilerinden lojistik destek almasını engellemek için Arnavutluk sahilleri gemilerle abluka altına alındı (Durdu, 2020; 322-330).

Büyük ve etkili bir mücadeleden sonra 1847 yılı Zilhicce ayının ortalarında isyan tamamen bastırılmış ve asilerin elebaşları yakalanmıştır. İsyânın zuhur ettiği Kurveleş nahiyesi başta olmak üzere Delvine, Avlonya, Tepedelen ve Çamlık kazalarının kur'a-i şer'iyyeleri yapılarak yeni neferler alınıp merkeze gönderilmiştir. Daha önce isyanın bastırılması için Rumeli Ordusu'na destek olmak üzere Mirliva İbrahim Paşa kumandasıyla gönderilen dört tabur Asakir-i Nizamiye askerinden Avlonya'nın muhafazasında bulunan Hassa Taburları, İbrahim Paşa kumandasıyla deniz yolu ile İstanbul'a dönmüştür. Rumeli Ordusu da Ergiri'ye avdet etmiştir. Aynı şekilde Rumeli Ordusunun yanında bulunan başıbozuk askerlerinden oluşan Asakir-i Gayr-i Muntazama'ya da ruhsat verilmiştir. Rumeli Ordusunun yanında bulunan Dersaadet Ordusu Hümayunu taburları da Selanik üzerinden Dersaadet'e avdet etmiştir. Asilerin deniz yolu ile Yunan gemilerinden yardım almasını engellemek için daha önce Arnavutluk sahillerinde başlatılan abluka da kaldırılmıştır (BOA. A.} AMD. 6 / 32-1).

1. Asilerin İstanbul'a ve Anadolu'ya Gönderilmeleri

Asi elebaşlarından olan toplam 147 isyancı da Mirliva İbrahim Paşa kumandasındaki Hassa Taburları ile birlikte vapurla Dersaadet'e getirilmiş ve Tersane-i Amire'ye nakledilmiştir. İsyanı açık desteklerinden ziyade asileri tahrik etmelerinden dolayı Anadolu'da iskân edilmeleri kararlaştırılan toplam 13 Arnavut reisi ve buna ilaveten bazı ileri gelenler ile Tersane'ye konulan 147 asinin durumlarının ne olacağı konusu, Meclis-i Hass-ı Vükelâ'da müzakere edilmiştir. Burada görüşülen konular arasında İstanbul'a getirilecek 13 Arnavut ileri geleninin nerede iskân edileceği maddesi de vardır. Bu konuda Konya veya Sivas'ın öte tarafı gündeme gelmiştir. Diğer 147 asinin suçlarının derecesine göre küreğe konulacağı düşünülmektedir. Toskalık halkının, devletin gücünü gördükten sonra bir daha devlete karşı gelemeyeceğine kanaat getirilmiştir. Aynı şekilde Toskalık'taki isyanın bastırılması, Gegalık bölgesi halkına da bir ders olmuştur. Çünkü Gegalık halkı da devletin kuvvetini görünce Toskalık isyanına iştirakten vaz geçmiştir. Arnavutluk coğrafyasının dağlık oluşu ve halkının tabiatı gereği bölgede güçlü bir nizamın kurulması için de birtakım müzakereler yapılmıştır. Bu arada İstanbul'daki bazı sefirler, Hariciye Nezaretine gönderdikleri tebliğatlarda Arnavutluk eşkiyasının tedibi ve tenkilinde gösterilen üstün başarıdan dolayı hükümeti tebrik etmişlerdir. Bu elçilerin kendi tahkikatlarına göre bu isyanın yayılmasında bölgedeki kaza müdürü gibi yerli idarecilerin zulümleri önemli bir etken olmuştur. Bundan dolayı devletin müşfik adaletini göstermesi elzemdir (BOA. A.} AMD. 6 / 32-1).

Vükelâ Heyeti, isyanın sebepleri ve sonuçları üzerinde de birtakım mütalaalarda bulunmuştur. Asi elebaşları, tahrikçiler ve özellikle de Göleka (Gjon Leka) dışında ahalden isyana katılanların affedildiğini havi bir fermanın yazılarak bölgeye gönderilmesinin haricen ve dahilen iyi neticeler vereceği üzerinde durulan konular arasındadır. Ayrıca asker alımı ve vergi konusunda asla taviz verilmeyeceği, buna karşı çıkarak isyana cüret edenlerin de aynı şekilde tedip ve tenkil edilceği konusunda da mutabık kalınmıştır. Ayrıca daha önceleri alınan bir karar gereği, bundan sonra isyan zuhur eden yerlerde devletin yaptığı masraflar bölge halkından tanzim edilecektir. Bu maddenin de adı geçen fermana ilave edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca Arnavutluk isyanının bastırıldığı ve deniz ablukasının kaldırıldığı da sefaretlere tebliğ edilmesi kararlaştırılmıştır. Bütün bu kararlar, iradesi alınmak üzere, bir tezkere-i samîye ile Mabeyn'e takdim edilmiştir (BOA. A.} AMD. 6 / 32-1).

Kısa bir süre sonra, daha önce alınan karar gereği olarak Arnavut ileri gelenleri de, yakalanan diğer asiler gibi İstanbul'a getirilmiştir. İsyanı bilfiil katılan ve devlete silah doğrultan kişiler geçici olarak Tersane-i Âmire'ye yerleştirilirken Dersaadet'e getirilen Arnavut reisleri ve ileri gelenlerinin de, aileleri ile birlikte, Anadolu'nun çeşitli yerlerine iskan edilmelerine karar verilmiştir. Bu kararın yeniden müzakere edilerek bu kişilerin nerelerde iskân edilecekleri konusunun netlik kazanması için konunun Meclis-i Vâlâ'da mütalaa edilmesi kararlaştırılmıştır (BOA. İ. MSM. 58 / 1677-2). İstanbul'a getirilen bu Arnavut beylerinin ne şekilde iskan edilecekleri, Tersane'de muvakkaten bulunan asilerin de nereye gönderilecekleri gibi hususlar, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'de etraflıca müzakere edilmiştir. Meclisin bu toplantısına kısa bir süre önce Rumeli Müşiri olarak tayin edilen Mehmed Emin Paşa ve Zaptiye Müşiri de davet edilerek görüşlerine başvurulmuştur. Toplantıda ilk olarak isyanın sebepleri üzerinde durulmuştur. Buna göre 1847 Toskalık isyanı, Tanzimat dairesine alınan bölgede, yeni düzenlemelerin uygulamaya konmasından memnun olmayanlar tarafından çıkarılmıştır. Yeni vergi sistemi ve zorunlu askerlik gibi yükümlülüklerden hoşnut olmayanların silaha sarılması ile başlayan isyanda, Arnavut ileri gelenleri kimi zaman açıktan kimi zaman da el altından asileri desteklemiştir. Yeni sistemin, çıkarlarını zedeleyeceğini bilen ve ahali ile aynı düzeyde tutulmalarını hazmedemeyen nüfuz sahibi Arnavut beyleri, asileri tahrik etmişlerdir. Asileri engelleyecekleri yerde onlara arka çıkan Arnavut beylerinin Toskalık'ta kalmalarının bölgenin asayiş ve huzuru için tehlikeli olduğuna karar verilmiştir. Halihazırda Dersaadet'te bulunan bu kişilerin ailelerinin de getirilerek Anadolu'nun uygun mahallerine sevk ve iskan edilmelerine karar verilmiştir. Daha önceden tespit edilen yerlerin iskan için münasip olduğu kararlaştırılmıştır. Buna göre Arnavut beyleri ve ileri gelenlerinin Konya, Sivas, Amasya, Kenkırı (Çankırı), Bozok ve Ankara'ya takım takım gönderilmeleri kararlaştırılmıştır. Gittikleri yerlerde iskan edilerek arazi ve emlak almalarına olanak sağlanacaktır. Firar etmemeleri için de adı geçen yerlerin vali ve mutasarrıflarına emirler yazılmalıdır. Ailelerinin de memleketlerinden getirilerek onların yanına gönderilmeleri münasip görülmüştür. Ayrıca Tersane-i Âmire'de geçici olarak tutulan diğer asilerin de donanmaya ait gemilerle Akka'ya mahbusen gönderilmeleri

kararlaştırılmıştır. Bu kişilere Tersanede verilen günlük tayinat gibi şeylerin, Akka'da da verilmesi kayıt altına alınmıştır. Bu durum, Sayda Müşiri ve Akka Muhafızına bildirilmelidir. Bunların Akka'da muhafazalarına dikkat edilmesi, Rumeli Müşirliğinden herhangi bir emir gelmediği müddetçe salıverilmemeleri gerekmektedir. Bu kararların yer aldığı ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliye mührünün bulunduğu mazbata 2 Ocak 1848 (25 Muharrem 1264) tarihli (BOA. İ. MSM. 58 / 1677-2).

"Muhrik-i fesad" olarak kabul edilen Arnavut reisleri ve ileri gelenlerinin grup grup iskan edilecekleri yerler, belirlenmiştir. Buna göre Kapucıbaşı Çam Ahmed Dino ve yeğeni Osman Ağa Konya'ya; Kapucıbaşı Celil Ağa ve yeğeni Kalem Ağa Sivas'a; Kapucıbaşı İlbasanlı Derviş Bey ve biraderi Hasan Bey Amasya'ya; Tepedelenli Veyis Ağa ve yeğeni Hamid Ağa Kenkırı (Çankırı)ya; Tepedelenli Süleyman Tahir Ağa ve biraderi Osman Ağa Bozok'a; Avlonyalı Mahmud Bey, biraderi Mehmed Bey ile amca oğulları olan Süleyman Bey ve Mustafa Bey ile Mehmed Bey'in kayınpederi Ergirili Tahir Bey Ankara'ya iskân edilecektir (BOA. İ. MSM. 58 / 1677-1).

Meclis-i Vâlâ'da müzakere edilip yukarıdaki karara varıldıktan sonra konu Meclis-i Hass-ı Vükelâ'da tekrar ele alınmıştır. Hükümet üyeleri, Meclis-i Vâlâ'nın karara bağladığı bazı hususlarda birtakım değişiklikler yapmışlardır. Arnavut reislerinin memleketlerinde kalmalarının bölgenin istikrarı için zararlı olacağı bir kez daha vurgulandıktan sonra adı geçen Arnavut reislerinin üçer beşer gruplar hâlinde yukarıda belirttiği üzere Anadolu'nun farklı farklı memleketlerine gönderilmelerinin gidecekleri yerin mamuriyeti ve kalkınmasına bir fayda sağlamayacağı düşünülerek bunların hepsinin aynı yerde iskân edilmesinin o yerin kalkınmasında daha olumlu sonuçlar doğuracağı konusunda uzlaşmıştır. Hepsinin aynı yerde çoluk çocuklarıyla birlikte olmalarının aynı zamanda memleket hasretini de unutturacağı öngörülmüştür. Ayrıca bunlar zengin kişiler olduklarından hepsinin bir yerde bulunması, bir kazayı defalarca imar edebilecek seviyede fayda getireceği açıktır. Bu reislerin aynı yerde bulunmalarının, muhafaza edilmelerini de kolaylaştıracağı düşünülmüştür. Bu konuda akla ilk gelen yer Kıbrıs adası olmuştur. Kalkınmaya, mamuriyete ihtiyacı olan adanın onların gelmesiyle şenleneceği ve daha mamur olacağı aşikâr olmasına rağmen bunların Rumca biliyor olmaları ve ayrıca adanın ecnebilerin uğrak yeri olması gibi bazı sakıncalarının bulunması dikkâte alınarak bundan vazgeçilmiştir. Ayrıca adanın, her hangi bir yerinden kayıkla firar etmeye müsait olması da adanın olumsuz özelliklerindedir. Vükelâ heyetinin aldığı karara göre, Arnavut reislerinin bütününe Konya havalisinde iskân edilmeleri münasip görülmüştür. Toprakları münbit ve pek çok yeri ıssız olan Konya bölgesinin bu zengin kişilerle iskân edilmeleri bölgenin kalkınmasına da yardım edecektir. Memleketlerindeki emlak ve akarlarının sattırılarak hasılatının aileleriyle birlikte kendilerine ulaştırılması sağlandıktan sonra bunlara Konya'da münasip bir yer gösterilerek arazi ve emlak satın almalarına da imkân tanınacaktır. Bunların Konya'da arazi ve mülk almalarında kolaylık sağlanması ve diğer hususlar için Konya Valisine tahrirat gönderilmesine karar verilmiştir (BOA. İ. MSM. 58 / 1677-3).

"Esafil-i Eşkiya" olarak tanımlanan ve geçici olarak Tersane-i Âmir'e'de bulunan diğer eşkiya neferlerinin ise, Meclis-i Vâlâ'nın verdiği karardan farklı olarak, bir kısmının Tersane'de bırakılmasından sonra diğerlerinin Akka'ya gönderilmeleri yerine bunlardan da istifade etmek için Karadeniz'de yol yapımı çalışmalarında kullanılmaları daha münasip görülmüştür (BOA. İ. MSM. 58 / 1677-3). Mabeyn'e sunulan 4 Ocak 1848 (27 Muharrem 1264) tarihli arz tezkeresine göre, Toskalk'ta devlete isyan ederek askere silah doğrultan ve nihayetinde yakalanan asilerin yol yapım çalışmasında kullanılmaları düşünülmektedir. Bunun için de 18 saatlik bir mesafe olan Batum ile Kars arasında bir yol açılmasının İran ticaretini canlandıracağı açıktır. Çünkü Batum limanı son derece korunaklı ve geniş bir liman olup Karadeniz'de emsalsiz bir limandır. Hâlihazırda Trabzon'dan Erzurum'a kadar olan yolun yarısı mesabesinde olan bu yolun tesviyesi ile Batum - Erzurum arası, daha kestirme olacaktır. Kaldı ki Rusya, İran ticareti için kendi memleketlerinde bir yol açma çabası içindedir. Eğer bu yol açılırsa Çıldır sancağından Kars'a ve oradan da Erzurum'a kadar olan yerler kısa sürede şenlenecek ve mamur hâle gelecektir. Vükelâ heyeti bu işe o kadar çok önem vermiştir ki daha önceden yapılmasına karar verilen Trabzon-Erzurum yolunun bile iptal edilerek oraya harcanacak paranın Batum-Kars-Erzurum yolunun yapılmasına harcanmasının daha uygun olacağını belirtmektedir. Hatta bu yol sayesinde Batum'un çok gelişeceği öngörüldüğü için Trabzon'da bulunan valinin bile yerine bir kaymakam bırakarak Batum'da ikamet edebileceği düşünülmektedir. 1847 Toskalk isyanında tutulan ve Tersane'de bulunan Arnavutların, bu yolun yapılmasında istihdam edilmelerine karar

verilmiştir. Ayrıca Arnavutluk'ta daha önce meydana gelen karışıklıklarda, muhtemelen 1843 ve 1844 olaylarından sonra, yakalanan Arnavutlardan, kürek cezaları bittiği hâlde firar edip sonra tekrar yakalanarak Bursa ve Trabzon'a gönderilenlerin de bu yolda çalıştırılmaları düşünülmektedir. Yol yapımında çalıştırılacak olan bu Arnavut tutukluların Batum'da ikametlerine uygun yer olmadığından, işe başlayacakları yaz mevsimine kadar, geçici olarak Trabzon'da yerleştirilmeleri düşünülmektedir. Bursa'da bulunanlardan ihtiyar ve zayıf olanları müstesna, sağlam olanları Trabzon'a gönderilecektir. Trabzon'da bunlara uygun yerler hazırlanması için de Trabzon valisine yazı yazılacaktır. Bu yolun yapılmasında masrafın fazla olması hâlinde daha önceden tesviye edilmesine karar verilen Edirne yolunun iptal edilerek oraya harcanacak paranın buraya aktarılmasının daha uygun olacağını düşünülmüştür, Batum-Kars-Erzurum yolunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Öncelikle Batum'a özel bir mühendisin gönderilerek keşif yapılması, sonra da yaz mevsiminde işe başlanması düşünülmektedir. Bu işte istihdam edilecek Arnavut tutukluların kuvvetten düşmemeleri için iyi beslenmeleri gerekeceğinden gerek İstanbul'dakilere gerekse Bursa ve Trabzon'dakilere işe başlayacakları zamana kadar, yevmiye bir ekmek ve bir Kuruş'un verilmesi ve ayrıca işe başladıktan sonra da mahallî rayice göre yevmiyelerinin daha sonra mütalaa edilmesine karar verilmiştir. Batum yolunun keşfi ve masraflarının belirlenmesi için Mühendishane-i Hümayun hulefasından biri ile Edirne yolunun keşfine gönderilen ve şu günlerde dönmesi beklenen Nemçeli (Avusturyalı) mühendis, vakit kaybetmeden bölgeye gönderilecektir (BOA. İ. MSM. 58 / 1677-3). Meclis-i Valâ'da müzakere edildikten sonra vükelâ meclisi tarafından da tartışılıp nihai kararı verilen bütün bu hususların iradesi 17 Ocak 1848 (10 Safer 1264) tarihinde alınmıştır (BOA. İ. MSM. 58 / 1677-3).

İsyanda "muhrik" oldukları ve asilere destek verdikleri gerekçesi ile tutuklanan Arnavut beylerinin ve silahlı çarpışmalarda yakalanan asilerin durumları bu şekilde belirlendikten sonra 1847 isyanının en önemli liderlerinden olan Göleka (Gjon Leka) da devletin merhametinden nasibini almıştır. Asileri organize edip isyanı ilk başlatan, sonra yakalanıp tutuklanarak İstanbul'a getirilen Göleka'ya, içerisinde bulunduğu sefalet ve zarureti dikkate alınarak, Hazine'den aylık 500 Kuruş maaş ve tayinat verilmesi hususunda Meclis-i Vükelâ'da karar alınmış ve ardından da bu merkezde irade-i seniyye çıkmıştır. 25 Haziran 1848 (23 Receb 1264) tarihi itibarı ile durum Maliye Nazırına bildirilmiştir (BOA. A.} MKT. 136 / 47-1). Göleka'yı İstanbul'a getiren Yaver-i Harb Binbaşı Hüseyin Bey'e de 2500 Kuruş hediye verilmiştir. Fakat daha sonra Göleka'nın Manastır'a iade edilmesi için irade çıkmıştır. Hatta 7 Temmuz 1848 (5 Şaban 1264) tarihi itibarı ile Manastır'a geri gönderilecek olan Göleka'ya harcırah olarak 500 Kuruş tahsis edilmiştir (BOA. A.} MKT. MHM. 6 / 21-1).

Konya'da iskân edilmek üzere yola çıkarılan Arnavut reisleri, Mehmed ve Hacı adlı iki zaptiye neferi gözetiminde Konya'ya ulaşmışlardır. Bu reislerin yanlarında tevabi olarak nitelenen yardımcıları, uşakları ve diğer adamları da bulunmaktadır. Yolda giderken Hüsrev Paşa Hanı'nda Delvineli Abdi Bey vefat etmiştir. Yanlarında bulunan memurlar tarafından mahallinden vefat ilamı alınmıştır. Abdi Bey'in yardımcıları, Celil Ağa nezdinde yola devam etmişlerdir. Konya'ya ulaşan Arnavut reisleri ve adamlarının toplamı 38 kişidir. Bunlardan Kapucubaşı Ahmed Ağa'nın maiyetinde yeğeni Osman Ağa ve iki adamı bulunmaktadır. Kapucubaşı Celil Ağa'nın maiyetinde de yeğeni Kalem Ağa ve bir adamı yer almaktadır. Aynı şekilde İlbasanlı Kapucubaşı Derviş Bey'in maiyetinde kardeşi Hasan Bey ve onun adamı Veli ile ikisinin adı İbrahim diğerinin adı da Yanoş olan üç uşakları bulunmaktadır. Avlonyalı Mahmud Bey'in maiyetinde ise biraderleri Mehmed ve Mustafa Beyler, emmizadesi Selim Bey ile uşakları Selim ve Süleyman yer almaktadır. Kapucubaşı Veyis Bey'in maiyetinde de yeğeni olan Kapucubaşı Abdülhamid Bey ve Süleyman, Nazif ve Ali adlarında uşakları ve yardımcıları bulunmaktadır. Tahir Abbas Ağazade Kapucubaşı Süleyman (Tahir) Ağa'nın yanında ise biraderi Osman Ağa ile uşakları Kabo, Zeynel ve Çavuş yer almaktadır. Ayrıca Arap Selim adlı bir kölesi de maiyetinde bulunmaktadır. Ergirili Tahir Bey'in yanında da bir uşağı bulunmaktadır. Hüsrev Paşa Hanı'nda vefat eden Delvineli Abdi Bey'in adamı Delvineli Süleyman Kabo ve iki uşağı da Celil Ağa nezdinde Konya'ya gelmiştir. Osman Ağa'nın maiyetinde de uşağı Yanyalı Manto bulunmaktadır (KŞS, 80; 107). Daha önce belirtmiş olduğumuz arşiv belgelerinde, isimleri geçen sürgünlerin maiyetinde bulunanlardan bahsedilmemişti. 80 numaralı Konya Şer'iyye Sicili'nde ise yukarıda belirttiği üzere Arnavut beylerinin maiyetinde yer alan yakınları, uşakları ve yardımcılarından da bahsedilmektedir.

Zorunlu ikamet için Konya'ya gönderilen Arnavut ileri gelenleri ve maiyetindekiler, Konya'ya ulaştıktan sonra, Kapucubaşı Veyis Bey, Kapucubaşı Ahmed Ağa, Kapucubaşı Celil Ağa, Kapucubaşı Mehmed Derviş Bey, vefat eden Abdi Bey'in adamı Delvineli Süleyman, Avlonyalı Mahmud Bey, Ergirili Tahir Bey ve Kapucubaşı Süleyman Tahir Ağa buradan kaçmayacaklarına dair kendi maiyetindekilere ve birbirlerine kefil olduklarına dair bir belge imzalamışlardır (KŞS, 80; 107).

Arnavut ileri gelenlerinin Konya'ya yollanmalarından sonra bunların emlak ve diğer mallarının satılmasını temin etmek ve hasılatını aileleri ile birlikte Konya'ya ulaştırmak üzere Toskalık bölgesine bir özel memur gönderilmiştir. Fakat özel olarak görevlendirilen bu müfettişin, bölgedeki yerli halktan bazılarının iddialarına itibar ederek birtakım icraatlar içerisine girdiği ile ilgili bazı söylentilerin olduğunu görüyoruz. Suçu olmadığı ve isyana katılmadığı hâlde mağduriyet yaşadığını ifade eden Yanya Süleyman Dino'nun iddiaları, buna bir örnektir. Süleyman Dino'nun Sadaret'e verdiği 13 Temmuz 1848 (11 Şaban 1264) tarihli arzuhâline göre, asileri destekleyen ve Konya'ya sürülen Arnavut ileri gelenlerinin mallarının satılması ve ailelerinin Konya'ya gönderilmesi için Toskalık'a gönderilen özel görevli memur, kendisinin ve babası Ali Zot Ağa Dino'nun da mallarını sattırıp ailesini Konya'ya gönderme niyetinde olduğunu haber almıştır. Süleyman Dino'nun iddiasına göre, kendisi yaklaşık iki yıl öncesine kadar Yanya'da ikamet ederken İzmir'e sürülmüş, kısa bir süre önce de affedilmiş ve memleketine dönmesine izin verilmiştir. Fakat bazı işlerini görmek üzere memleketine gitmeyip İstanbul'da kalmıştır. Yetmiş yaşını geçen babası Ali Zot Dino da memleketinde ikamet etmektedir. 1847 yılındaki başkaldırı ile hiçbir ilgilerinin olmadığı, şimdiye kadar hep devletin yanında oldukları, hiçbir suça bulaşmadıkları ve suça bulaşanlara da karşı oldukları hâlde memleketlerindeki can düşmanlarının iftirasına maruz kaldığını söyleyen Süleyman Dino, Sultan'ın merhametine sığınmaktadır. Ona göre hasımları kendisine iftira atmıştır. Tek dileği, Yanya Valisine Sadaret'ten bir tahrirat gönderilerek orada bulunan memura kendisine iftira atanlara itibar etmemesinin telkin edilmesidir. Süleyman Dino'nun Sadaret'e yazmış olduğu bu arzuhâl üzerine, konunun Rumeli Müşiri'ne sorulmasına karar verilmiştir. Yani Süleyman Dino'nun, malları satılacak kişilerden olup olmadığının araştırılması istenmiştir. Süleyman Dino'nun babası olan Ali Zot Ağa Dino, Mora isyanında devletin yanında asilerle mücadele etmiş ve pek çok kez devlet hizmetinde bulunmuş bir Arnavut ileri gelenidir (BOA. A.} DVN. MHM. 6 / 11-2).

Arnavutluk isyanının bastırılması için daha önceden özel olarak görevlendirilip Rumeli Müşiri Reşid Paşa'nın yanına gönderilen ve 25 Zilhicce 1263 tarihi itibarı ile Rumeli Müşiri olarak tayin edilen Mehmed Emin Paşa (BOA. İ. DH. 161 / 8361) tarafından gönderilen 14 Temmuz 1848 (12 Şaban 1264) tarihli bir belgeye göre, isyan tahrikçisi olan ve Konya'ya sürülen Ahmed Dino'nun yeğeni olan ve İstanbul'da bulunan Süleyman Dino'nun ailesinin de Ahmed Dino'nun ailesi ile beraber Konya'ya gönderilmesinin bölgenin asayişini için elzem olduğu ifade edilmektedir. Burada bildirileceğine göre, hâlen İstanbul'da bulunan Süleyman Dino ve kardeşi İbrahim Dino'nun da diğer sürgünler gibi Konya'ya gönderilmeleri son derece önemlidir (BOA. A.} MKT. MVL. 10 / 3-2).

Mağduriyet yaşadığını iddia eden Süleyman Dino konusu, Meclis-i Vâlâ'da da ele alınmış ve nihayetinde Süleyman Dino'nun ve babası Ali Zot Dino'nun asilere destek veren takımdan olup olmadığı ve dolayısıyla mallarının satılacaklardan olup olmadığının Bâbiâli'ye bildirilmesi için, 25 Temmuz 1848 (23 Şaban 1264) tarihi itibarı ile, Rumeli Müşiri'ne tahrirat gönderilmiştir (BOA. A.} MKT. 141 / 64-1).

Bu konu, Rumeli Müşiri tarafından tekrar incelenmiş ve Süleyman Dino'nun da diğer Arnavut reisleri gibi aynı muameleye tabi tutulmasının gerektiği ifade edilmiştir. Yani mallarının satılarak ailesinin diğer sürgünlerin aileleriyle beraber Konya'ya gönderilmesi gerektiği beyan edilmiştir. Süleyman Dino, daha önce 1847 isyanına dahil olduğu için Konya'ya sürülen Kapucubaşı Çam Ahmed Dino'nun yeğenidir. Dolayısıyla memleketinde veya Dersaadet'te kalması sakıncalıdır. Ayrıca sürgünlerin mal ve mülklerinin satılması uzun süreceğinden, ailelerinin bir an önce Konya'ya gönderilmesi yönünde görüş bildirilmiştir (BOA. A.} MKT. 143 / 87-2). Görünen o ki, Rumeli Müşiri'nin bu kararı vermesinde bu akrabalık ilişkisi de etkili olmuştur. Bununla birlikte isyan sırasında ve hâlen Süleyman Dino İstanbul'dadır. Dolayısıyla isyana doğrudan katılması düşünülemezse de diğer reislerle irtibatlı olduğu tahmin edilebilir. Bununla birlikte Süleyman Dino'nun, "muhrik-i fesad" olarak değerlendirilen bir amcanın yeğeni olması, burada etkili olmuştur. Rumeli Müşiri'nin Süleyman Dino ile ilgili bu beyanı, Yanya Valisi Ahmed İzzet Paşa tarafından bir arıza ile Sadaret'e bildirilmiştir (BOA. A.} MKT. 143 / 87-2).

Konunun bir kez daha müzakere edilerek bir karara varılması için Yanya Valisinin yukarıda belirtilen yazısı, Meclis-i Vâlâ'ya sevk edilmiştir. Burada yapılan görüşmelerde Rumeli Müşiri'nin bu konudaki fikrinin son derece doğru olduğu ifade edilmiştir. Çünkü Süleyman Dino, yakını olan Ahmed Dino gibi Toskalık'ın ileri gelen eşrafındandır. Dolayısıyla ailelerinin orada kalması, kendilerinin kalması gibidir. Bu da bölgenin asayışı için tehlikelidir. Meclis-i Vâlâ'nın 5 Eylül 1848 (6 Şevval 1264) tarihli mazbatasına göre, Süleyman Dino'nun ailesinin de diğer ailelerle beraber bir an önce Konya'ya gönderilmesi gerekir (BOA. A.} MKT. MVL. 10 / 3-1). Süleyman Dino'nun babası ve Ahmed Dino'nun kardeşi olan Ali Zot Ağa Dino ve ailesinin de diğer ailelerle birlikte Konya'ya sürülmesine karar verilmiştir (BOA. A.} MKT. 153 / 92-4).

Toskalık isyanında dahli olan Arnavut Bey ve ileri gelenlerinin Konya'ya sürgün edilmelerinden sonra memleketlerinde kalan ailelerinin de yanlarına gönderilmesi için hemen harekete geçilmiştir. Aileler öncelikle Yanya'ya getirilmiştir. Buradan Anadolu'ya, Konya'ya sevk edileceklerdir. Fakat yaz mevsiminden dolayı sıcaklığın çok şiddetli olması ve özellikle de yol güzergâhında ve Konya'da Kolera salgının vuku bulması sebebiyle tehlikeye maruz kalmamaları için ailelerin Yanya'da bir süre tutulmalarına karar verilmiştir. Bu doğrultuda Dersaadetten gönderilen emir, Rumeli Müşirine bildirilmiştir (BOA. A.} MKT. 146 / 54-1-2). Rumeli Müşiri Mehmed Emin Paşa ile Yanya Valisi Ahmed İzzet Paşa, bu konuda iletişim hâlinindedir. Ailelerin durumu Yanya Valisi tarafından, Rumeli Müşiri'ne bildirilmektedir. Yanya'da toplanan aileler, etraftan bazılarının tahrik ve dedikodularına aldanarak veya kasıtlı olarak ortaya atılan iddialara inanarak sürgün edildiklerine dair ferman gösterilmedikçe gitmeyeceklerini ifade ederek ayak diremişlerdir. Bu dedikoduların çıkmasında İngiliz Konsolos Mösyö Santry'nin de rolü gözden ırak tutulmamalıdır. Çünkü adı geçen Konsolos, 1848 (1264) yılı Ramazan Bayramından sonra Yanya'da bulunan sürgün ailelerin yanlarına gelerek onlarla bazı görüşmeler yapmıştır. Hatta sürgün ailelerin dillerinde dolaşan bu dedikodularla ilgili olarak Dersaadet'e yazı gönderdiğini söylemiştir. Yanya Valisi Ahmed İzzet Paşa, İngiliz Konsolosla bu konuyu birkaç saat boyunca görüşmüş ve Konya'da sürgünde bulunan Arnavut ileri gelenlerinin ailelerinin de Konya'ya nakledilmeleriyle ilgili irade-i seniyye olduğunu ve daha birçok emirname bulunduğunu, dolayısıyla bunların Konya'ya gönderilmelerinin emir gereği olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte İngiliz Konsolosu Santry'nin ailelere olan tebliğatı ve diğer fesat ehlinin tezviri neticesinde ailelerin zihinleri karışmış ve gitme konusunda yavaş davranmışlardır. Buna rağmen ailelere zor kullanılmamış ve nasihat yoluna gidilerek Konya'ya hareket etmeye ikna edilmişlerdir. Neticede 18 Eylül 1848 (19 Şevval 1264) tarihinde aileler, yanlarında memurlar olduğu hâlde grup grup Yanya'dan hareket etmişlerdir. Selanik bölgesinde Kolera salgını olması sebebiyle Yenişehir yoluyla Galos üzerinden Anadolu'ya geçirilmesine karar verilmiştir (BOA. A.} MKT. 153 / 92-3).

İngiliz Konsolosunun, sürgünlerin temsilcisiymiş gibi hareket etmesi de dikkate şayandır. Aileler arasında vuku bulan dedikoduların Konsolostan kaynaklanması da olasıdır. Rumeli'de Avrupa devletleri konsoloslarının bölgede karışıklıklara zemin hazırladıkları da izahı azadadır. İsmail Kemal Bey de anılarında, Fransız konsolosu Mösyö Grasset'in ailesiyle nasıl ilgilendiğini, onlara nasıl yardım ettiğini detaylıca anlatır (İsmail Kemal Bey, 2016; 10). Yanya'dan hareket eden ve Tırhala'ya ulaşan sürgün aileler içinde Ali Zot Ağa Dino ve ailesi de bulunmaktadır. Ali Zot Ağa'nın Dersaadet'te bulunan oğlu Süleyman Dino'nun Sadaret'e sunduğu müzekkireye göre ailesi ve babası Ali Zot Ağa, "ehl-i garaz"ın iftirasına maruz kalarak haksız yere, sürgün edilmek için Konya'ya doğru yola çıkarılmıştır. İhtiyar olan babası ve çocuk çocuğu perişan bir hâlde Tırhala'da bulunmaktadır. Süleyman Dino'nun isteği bu haksızlığa son verilerek babası ve ailesinin memleketlerine dönmelerine izin verilmesi için Rumeli Müşiri'ne ve Tırhala Mutasarrıfı'na ayrı ayrı emirnameler yazılmasıdır (BOA. A.} MKT. 153 / 92-4).

Konya'daki sürgünlerin aileleri ve Ali Zot Ağa Tırhala'da Yenişehir'e ulaştıkları vakit Konya'da bulunan Kapucubaşı Ahmed Ağa Dino'nun ölüm haberi gelmiştir. Ahmed Dino'nun yeğeni ve Ali Zot Ağa'nın oğlu olan ve hâlen İstanbul'da bulunan Süleyman Ağa, Sadaret'e sunduğu istidasında Ahmed Dino vefat ettiğine göre ailesinin artık Konya'ya gelmesine gerek kalmadığını söyleyerek şu an itibarıyla Yenişehir'de bulunan müteveffa Ahmed Dino'nun ailesi, yakınları ve ihtiyar olan babası Ali Zot Ağa Dino'nun affedilerek memleketlerine gitmelerine müsaade edilmesini istemektedir. Sadaret, bu istekler üzerine adı geçen kişi ve ailelerin memleketlerine geri gönderilmelerinin mahallince bir sakıncası olup olmadığını bildirilmesi için Rumeli Müşiri'ne tahrirat göndermiştir. Rumeli Müşiri ise zaten Ahmed Dino'nun ölüm haberi geldiği

zaman zevcesinin artık Konya'ya gönderilmesine gerek kalmadığını düşünmüştür. Bu yüzden de Yenişehir'e durum bildirilmiş ve Ahmed Dino'nun sadece zevcesi Yanya'ya iade ettirilmiştir. Rumeli Müşiri Emin Paşa'nın ifadesine göre, Ahmed Dino'nun ailesi ve Ali Zot Ağa başta olmak üzere yakınlarının memleketlerinden uzaklaştırılmaları, sadece Ahmed Dino'ya olan mensubiyetlerinden değil, aynı zamanda bu kişilerin şahsen uygunsuz ve zararlı kişiler olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yerlerinde kalmaları son derece zararlıdır. Emin Paşa bu konudaki düşüncesine bazı örnekler de vermiştir. Mesela Ahmed Dino daha Konya'ya sürüldükten birkaç gün sonra çiftliklerinden birinde gizlenmiş cephane bulunmuştur. Yapılan incelemeler neticesinde zahire ile dolu olan ambarların içinde gizlenmiş vaziyette takriben on sandıktan fazla kurşunlu nizamiye ve başıbozuk fişeği ele geçirilerek Yanya cephanesine gönderilmiştir. İlginç olan şudur ki suçsuz olduğunu iddia ettikleri Ali Zot Ağa bu çiftliklerin müdürüdür. Ali Zot Ağa, Ahmed Dino'nun büyük kardeşi olup aynı hanede yaşamaktadırlar. Ali Zot Ağa'nın bundan haberdar olmaması mümkün değildir. Emin Paşa'ya göre Ali Zot Ağa ve İstanbul'da bulunan oğulları Süleyman ve İbrahim Ağaların affedilerek memleketlerine dönmelerine izin verilmesi, bölgenin asayişini yeniden bozacak ve bunlar bölgede bulunan cahil ve akılsızları yeniden ifsat zehiri ile zehirleyerek huzursuzluk çıkaracaklardır. Bundan dolayı sürgün edilen Arnavut reislerinden bir kişinin bile, sahte sözlerine kanarak, affedilmesi asla uygun olamaz. Konya'da sürgünde bulunan ileri gelenlerin aile ve yakınlarının da Konya'ya gönderilmelerinin sebeplerinden biri de, bu aile ve yakınların memleketlerinde dedikodular çıkararak "Sürgünler affedilmiş, yakında döneceklermiş." gibi uydurma haberleri yayarak tüfek şenlikleri tertip etmeleridir. Emin Paşa'nın mütalaasına göre Konya'da bulunan bu ileri gelenlerin memleketleriyle hiç bir alakalarının kalmaması için yakınlarının da Konya'ya gönderilmeleri zorunludur. Zaten bu düşünceyle ileri gelenlerin yakınları da Konya'ya doğru yola çıkarılmıştır. Aynı şekilde daha önceden İstanbul'a gönderilen asilerden herhangi birinin affedilerek memleketine gönderilmesi de asla münasip değildir. En azından Toskalık'ta asayiş ve huzurun yeniden sağlanıp ahalinin emniyet ve istikrara alışmasına kadar İstanbul'a gidenlerden birinin bile dönmesine müsaade edilmemelidir (BOA. A.} MKT. 153 / 92-7).

Rumeli Müşiri Emin Paşa, böyle düşünse de birkaç yıl sonra durum değişmiştir. Ali Zot Ağa ve diğer aileler Yenişehir'de birkaç yıl kalmışlardır. 1850 (1266) yılı ortalarında Ali Zot Ağa'nın ihtiyarlığını bahane göstererek memleketine dönmek veya Yanya'da ikamet için izin istediğini görüyoruz. Bu konu, tekrar Rumeli Müşirliğine sorulmuştur. Rumeli Ordusu Erkan Reisi tarafından gönderilen tahrirata göre, diğer aile mensuplarına emsal teşkil etmemek şartıyla ihtiyarlığına binaen Ali Zot Ağa ve ailesinin Yanya'da ikametinde her hangi bir mahzur olmadığı bilrkişilerden tahkik ettirildiği ifade edilmiştir. Durum Yanya Valisi İsmail Paşa'ya bildirilmiştir. 1 Mayıs 1850 (18 Cemaziyelahir 1266) tarihli belgeye göre, bu tebliğattan kısa bir süre sonra Rumeli Müşirliğinden Ali Zot Ağa'nın öldüğü haberi gelmiştir. Bunun üzerine Meclis-i Vâlâ'da yapılan müzakerelerde, Ali Zot Ağa ailesinin Yenişehir'de veya Yanya'da kalmasının sefaletlerini daha da artıracığından bahisle ailenin memleketine gönderilmesinin münasip olduğuna ve bu durumun da Yanya Valisi ve Rumeli Müşirliğine bildirilmesine karar verilmiştir (BOA. MVL. 88 / 20-1).

1847 isyanına karşı Arnavut reisleri ve ailelerinin durumu bu şekilde cerayan ederken daha önce, yani 1843 ve 1844'de Arnavutluk'ta meydana gelen şekavetten dolayı Tersane-i Âmire'de prangaya vurulmuş olan mahkumların pek çoğu vefat etmiştir. Halen hayatta olan ve prangada bulunan toplam kırk sekiz mahkum adına üç nefer Arnavut mahkumun affedilmeleri için takdim ettikleri bir kıta arzuhal, Meclis-i Vâlâ'ya sevk edilmiştir. Sadareten Bâb-ı Zaptiye'ye gönderilen 30 Eylül 1848 (2 Zilkade 1264) tarihli tezkere ile bu mahkumların durumunun araştırılması istenmiştir. Zaptiye Müşirliğinden Sadarete yazılan 4 Ekim 1848 (6 Zilkade 1264) tarihli belgeye göre, yaklaşık dört buçuk senedir pranga-bend olan Arnavut tutuklulardan 48'i hayatta olup bunların da kefil göstererek Bursa veya Kütahya'ya gönderilmeleri daha önce gündeme geldiği hâlde bürokratik işlemlerin uzaması sebebiyle bu karar henüz uygulanamamıştır. Bu 48 mahkumun 15'i İvraniyeli, 9'u Debrelî, 7'si Kalkandelenli, 4'ü Leskofçalı, 7'si Prizrenli, 3'ü Kırcovalı, 2'si Üsküplü ve 1'i Matlıdır (BOA. A.} MKT. 152 / 93-1). Arnavutluk'taki 1843 ve 1844 yıllarındaki karışıklıklara karşılanlardan olup Tersane'de küreğe konulan bu mahkumlardan eşkiya liderlerine müebbet, fesat ve şakilikleri fazla olanlara beşer sene, diğerlerine de ikişer sene kürek cezası verilmişti. Bunlardan daha önce ikişer seneyi tamamlayanların memleketlerine gitmeleri mahzurlu görüldüğü için grup grup Anadolu'da münasip yerlere gönderilmiştir. Aynı şekilde beşer seneyi

tamamlayanların da Anadolu'ya sevk edilmelerine karar verilmiştir. 1843 ve 1844 isyanlarından sonra daha büyük çapta Toskalık'ta 1847'de vuku bulan ayaklanma ve şekavet üzerine tutuklanan Arnavut ileri gelenlerinin Konya'ya sürgün edildiğini yukarıda belirtmiştik. Bunların dışında, 1847 Toskalık isyanındaki asilerden olup silahla devlete karşı koyarak şekavete katılan ve ileri gelenlerin tahrikine kapılan alt derecedeki toplam 79 eşkiya neferi de öncekiler gibi Tersane'de küreğe konulmuştur. Fakat suçlarının derecelerinin tespit edilmesi zaman almıştır. Bu tutukluların, yukarıda belirtmiş olduğumuz Batum-Kars yolunun açılmasında istihdam edilmeleriyle ilgili daha önce alınan kararlar, icraata konulmamıştı. Neticede bu 78 kürek mahkumundan 59'unun iki yıllık kürek cezasından sonra memleketlerine gitmelerinde bir sakınca olmadığına karar verilmiştir. Bunlardan 15'inin de iki yıllık kürek cezalarından sonra memleketlerine gitmelerine izin verilmeyerek Anadolu'da uygun bir mahalle gönderilmeleri kararlaştırılmıştır. Müebbet olarak küreğe konulan diğer 5 Arnavut mahkumun da beş yıl kürek cezasından sonra Anadolu'ya gönderilmelerine karar verilmiştir. Bütün bu tutuklu ve mahkumların küreğe konuldukları tarihten cezalarının kesinleştiği tarihe kadarki süre zarfında çektikleri cezaların da bu ceza müddetlerine sayılması ve ona göre hareket edilmesi Meclis-i Vâlâ'da kararlaştırılmıştır. Zapyiye Meclisi'nden Meclis-i Vâlâ'ya gönderilen defterde bu tutuklu ve mahkumların cezaları ve diğer önemli hususları kayıt altına alınmıştır. Bu itibarla tutuklu ve mahkumlardan gelen arzuhaller üzerine geçici olarak çektikleri cezalar da kesinleşmiş ceza sürelerine dahil edilerek süresini tamamlayanların kürekten çıkarılmalarına karar verilmiştir. Bunlardan başka süresiz olarak küreğe konulan ve iki senesini tamamlayan 9 nefer isyancının da kürekten çıkarılarak Bursa veya Anadolu'nun uygun bir yerine gönderilmelerinin uygun olacağı belirtilmiştir. 1847 yılındaki ayaklanmadan dolayı Tersane'de küreğe konulan bu Arnavutların arasında Milotin ve Goni adlarında iki de Sırp vardır. Bunlar da iki seneyi tamamlayıp memleketlerine gitmelerinde sakınca görülmeyen 59 mahkum arasındadır. İstanbul'daki Sırp Kapukethüdası, bu kişiler için arzuhal takdim etmiş ve bunların salıverilmelerini istemiştir. 27 Ekim 1848 (29 Zilkade 1264) tarihinde Meclis-i Vâlâ'da müzakere edilen bütün bu hususların, Sadarettin yazılan bir tahrirat ile Rumeli Müşiri'ne bildirilmesi ve onun da reyinin alınmasının uygun olacağı vurgulanmıştır (BOA. A.} MKT. 152 / 93-2). Tersane'deki mahkumlardan cezalarını tamamlayanların verdikleri arzuhaller üzerine Meclis-i Vâlâ'da yapılan müzakereler neticesinde 1844 ve 1847 isyanlarından dolayı hüküm giymiş olanların durumları tespit edilerek açıklığa kavuşturulmuştur. Meclis'te alınan kararların Rumeli Müşiri'ne sorulması ve onun da reyinin alınmak istenmesi dikkate şayandır. Çünkü isyanın bastırılmasında, yani 1847'de, Rumeli Müşiri Reşid Paşa, özel yetkili olarak görevlendirilmişti. Hatta Dâr-ı Şûra Reisi Mehmed Emin Paşa da Rumeli Müşiri ile birlikte bu konuda söz sahibi idi (BOA. A.} MKT. MHM. 2 / 57 - 1-2). Memleketlerine gitmeleri mahzurlu olduğu için Anadolu'da iskân edilmeleri düşünülse de sonuç itibari ile müebbet ceza alan mahkumların bile beş yıl kürek cezasından sonra serbest bırakılmaları, üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Bu durum, devletin vatandaşlarına olan şefkatinin de müşahhas bir örneğidir. Zaten ileriki satırlarda ifade edeceğimiz gibi, bu tutuklular belli bir süre sonunda, memleketlerine gitmemek ve kefil göstermek şartıyla serbest bırakılarak Anadolu'ya gönderilmişlerdir.

2. Sürgünlerin Şahsî Talepleri ve Bâbîâlf'nin Tutumu

Yukarıda belirttiğimiz üzere, 1847 Toskalık isyanını bastırmak için özel yetkili olarak görevlendirilen Rumeli Müşiri Reşid Paşa ve Dâr-ı Şûra Reisi Mehmed Emin Paşa'nın asileri bertaraf ettikten sonra isyanda dahil olanları iki gruba ayırdıklarını görüyoruz. Bunlardan ilk grubu silahlı çarpışmalarda yakalanan ve daha çok köylü ve dağlılardan oluşan adi suçlular, diğeri de isyana çoğu zaman bilfiil katılmadığı hâlde el altından asileri destekleyen ve onları yönlendiren, hatta asilere bizzat liderlik eden, Toskalık'ın ileri gelen bey ve diğer muteber şahıslarıdır. İlk grup Tersane'ye gönderilerek prangaya vurulmuş ve kürek cezası almışlardır. Bunların Batum-Kars arasındaki yol yapım çalışmalarında çalıştırılması ile ilgili yazışmaları daha önce belirtmiştik. Fakat bu düşünce uygulamaya konmamıştı. İleri gelenlerin oluşturdukları diğer grup ise Konya'ya sürülmüş ve akabinde memleketlerindeki mallarının devlet eliyle sattırılarak paralarının aileleriyle beraber Konya'ya sevk edilmesi çalışmalarına başlanmıştı. Fakat daha sonraları, gerek Tersane'de prangada olanlardan gerekse Konya'da bulunan ileri gelenlerden bazılarının dilekçeler sunarak kendilerinin haksız yere tutulduklarını ve iftiraya maruz kaldıklarını söyleyerek en azından suçlu olsalar bile affedilerek memleketlerine dönmelerine izin verilmesini istediklerini görüyoruz. Yetkililer ise bu konuda gelen

dilekçeleri, Rumeli Müşirine göndererek onun bu konudaki tahkikatını ve reyini sormaktadır. Dolayısıyla bu konuda, Rumeli Müşirinden gelecek tahriratlara göre hareket edilmektedir. Belirtmiş olduğumuz bu dilekçelerden biri de İlbasanlı Mehmed Derviş ve Hasan Şevki'ye aittir. Bu kişiler İlbasan kazası ahalisindedir ve Konya'ya sürgün edilenler arasındadır. Yazdıkları bir kıta arızada kendilerinin suçsuz olduklarını, aslında İlbasan kazası ahalisinin de fesat olayında dahil olmadığını iddia ederek, buna rağmen ne hikmetse Arnavut reisleri ile beraber kendilerinin de Konya'ya getirildiklerini ifade etmektedirler. Sürgünlerin isteği ise Konya yerine çiftliklerinin de bulunduğu Manastır kazasında veya çoluk çocukları ile beraber Ohri'de ikamet etmektir. Sadaret makamı, bu şahısların bölgelerinde tahkik edilerek Manastır veya Ohri'de oturmalarında bir mahzur olup olmadığını araştırılması için Rumeli Müşirliğine bir tahrirat göndermiştir. Sadaret'e gelen 5 Ekim 1848 (7 Zilkade 1264) tarihli cevabî yazı, Rumeli Müşiri olan Mehmed Emin Paşa'nın* mührünü taşımaktadır. Mehmed Emin Paşa'ya göre bu kişiler, diğer ileri gelenler gibi isyanda dahil olan zararlı şahıslardır. Bunların Toskalk'ta ikametleri, bölgenin güvenliğini tehdit edecektir. Dolayısıyla bölgeye gelmeleri sakıncalıdır (BOA. A.} MKT. 153 / 15-1). İsyanın bastırılması sırasında bölgede görev alan ve o dönem itibarıyla Dâr-ı Şûra-yı Askerî Reisi olan Mehmed Emin Paşa, isyana kimlerin destek verdiğini ve kimlerin bilfiil katıldığını bildiğinden dolayı, böyle konularda onun reyine başvurulmaktadır.

Ergiri Kasrı kazası sakinlerinden olup mütezim olan Tahir Oğlu Hurşid, Bekir Oğlu Emin ve Sadık Oğlu Şaban da isyana karışmadıklarını, dolayısıyla suçsuz olduklarını iddia ederek dilekçe takdim edenlerdendir. Bu kişiler de Ergiri kazasındaki düşmanları tarafından kendilerine iftira atıldığını, bu yüzden de Dersaadet'e götürülerek prangaya vurulduğunu ve suçsuz olduklarını iddia ederek serbest bırakılmalarını istemektedirler. Durumun tahkiki için Sadaret'ten Rumeli Müşirliğine bir tahrirat gönderilmiştir. Rumeli Müşiri Mehmed Emin Paşa tarafından gönderilen ve yukarıdaki tahrirat gibi 5 Ekim 1848 (7 Zilkade 1264) tarihli olan belgede, adı geçen kişilerin Toskalk isyanına dahil oldukları için tutulup Desaadet'e gönderildiği, iddialarının doğruyu yansıtmadığı, dolayısıyla salıverilmelerinin asla caiz olmadığı belirtilmiştir (BOA. A.} MKT. 153 / 15-4).

Konya'da sürgün olarak ikamet etmekte iken vefat eden Arnavut ileri gelenlerinden Kapucıbaşı Ahmed Ağa'nın Manastır ve Yanya'da emlakı bulunmaktadır. Ahmed Ağa'nın memleketindeki malları ise İstanbul'da bulunan yeğeni İbrahim Ağa ile ortaktır. Ölüm haberini alan İbrahim Ağa, sunduğu bir dilekçe ile ortak olan bu mal ve mülkün şer'-i şerif ve Meclis marifetiyle ayrıştırılması için Manastır ve Yanya'ya gitmek istemiştir. Konu Sadaret'e intikal etmiş ve neticede Rumeli Müşiri'ne bir tahrirat gönderilerek İbrahim Ağa'nın Manastır ve Yanya'ya gitmesinde bir sakınca olup olmadığı sorulmuştur. Rumeli Müşiri Mehmed Emin Paşa da 5 Ekim 1848 (7 Zilkade 1264) tarihli tahrirati ile isyana karışan ve sürgün edilen Arnavut ileri gelenlerinin yakınlarının bile bölgede bulunmasının sakıncalı olduğunu belirterek İbrahim Ağa'nın da işlerini hallettikten sonra hemen İstanbul'a geri dönmesi şartıyla kendisine izin verilmesinde bir beis olmadığını ifade etmiştir (BOA. A.} MKT. 153 / 16-2). Hükümet bu konuda en ufak bir meselede dahi Rumeli Müşiri'nin reyini almaya devam etmektedir. Çünkü 1847'deki Arnavutluk hadisesi hükümeti fazlasıyla uğraştırmıştır. Bu arada Kapucıbaşı Ahmed Ağa Dino'nun Konya'da bulunan eşya ve diğer malları da şer'-i şerife uygun olarak tespit edilip kayda geçirilmiş ve satılmıştır. Elde edilen gelir, vereselerine dağıtılmak üzere, Ahmed Ağa'nın akrabası olan ve sağken bizzat kendisi tarafından vasi tayin edilen Osman Ağa'ya teslim edilmiştir (BOA. A.} MKT. 156 / 1-1).

Ahmed Ağa'nın miras işlerini halletmek için geçici olarak Yanya'ya gitmesine izin verilen İbrahim Ağa'nın bölgeye hareketinin gecikmesi üzerine çoğu Yanya'da yaşayan dört veresenin temsilci olan ve aynı zamanda Ahmed Ağa'nın damadı olan Zeynelabidin Ağa, kayınpederinin Konya'ya giderken para, mücevher ve bazı senetlerini diğer hanımı Saliha Hatun'a bırakmış olduğu hâlde Ahmed Ağa Konya'da vefat edince Saliha Hatun'un bu para ve mücevherleri gizlediğini iddia etmiştir. Bu arada Ahmed Dino Ağa'nın Maliye Hazinesine 6 Yük 16.158 Kuruş borcu olduğu ortaya çıkmıştır. Zeynelabidin Ağa, takdim ettiği dilekçelerinde saklanan para ve mücevherlerin açığa çıkarılması için masraflarının kendi tarafından ödeneceği bir mübaşirin görevlendirilerek bölgeye gönderilmesini istemiştir. Bu hadise Meclis-i Vâlâ'da müzakere edilmiştir. Neticede İbrahim Ağa'nın bir an önce bölgeye gönderilmesi ve Maliyenin alacağını

* Avrupa'da tahsil görmüş olan Mühendis Mehmed Emin Paşa (Mehmed Süreyya, 1308; 432).

tahsil edilerek gizlendiği iddia edilen para ve mücevherlerin açığa çıkarılması için masrafları vereselerden karşılanmak üzere bir mübaşirin görevlendirilerek bölgeye gönderilmesine ve meselenin Yanya Meclisinde görülmesine karar verilmiştir. Meclis-i Vâlâ, bu konuda herhangi bir gecikmenin vereselere haksızlık olacağı görüşündedir (BOA. MVL. 77 / 22-1). Maliye'nin alacağı olan paranın Ahmed Dino'nun mirasından öncelikli olarak tahsil edilmesi ve Yanya Meclisinde vereselerin adaletli bir şekilde şer-i şerife göre haklarını alabilmeleri için bölgeye mübaşir olarak Divan-ı Hümayun hâcegânından ve Mektûbî-i Senaverî hulefâsından Fehim Bey'in gönderilmesi yönünde bir "emr-i âlî" yazılması için 26 Eylül 1849 (9 Zilkade 1265) tarihli irade-i seniyye çıkmıştır (BOA. İ. MVL. 151 / 4284). Adı geçen "emr-i âlî" (hük-m-i şerîf) de 7 Ekim 1849 (20 Zilkade 1265) tarihlidir. Yanya Eyaleti Valisi Bekir Rüstem Paşa, Rumeli Mutasarrıfı Arif Paşa, Rumeli Defterdarı Âsım Bey, Yanya Defterdarı Salih Bey, Sadaret Mektupçusu hulefasından olan ve mübaşir olarak bölgeye gönderilen Fehim Bey, Manastır ve Yanya naib ve müftüleri ile Yanya ve Manastır meclisleri azalarına hitaben yazılan bu emirnameye göre, gitmemek için ayak sürüyen İbrahim Ağa, acil olarak bölgeye gönderilmiştir. Adı geçen hüküm belgesinde öncelikli olarak Maliyenin alacağının tahsil edilerek Dersaadet'e gönderilmesinden sonra vereselerin Yanya Meclisine çağrılıp gizlendiği söylenen para ve malların açığa çıkarılarak adaletli olarak taksimatının yapılması ve diğer husuların çözüme kavuşturulması istenmektedir (BOA. A.} DVN. MHM. 7.A / 89-1). Başlangıçta müras işini halletmek için memleketine gitmek isteyen İbrahim Ağa'nın sonradan gitmemek için ayak sürmesi, Rumeli Müşiri'nin şartlı izni ile alâkalı olmalıdır. Yani işlerini hâlettikten sonra hemen geri dönmesi istenen İbrahim Ağa'nın daha sonra neredeyse zorla gönderilmesi dikkat çekicidir. Muhtemeldir ki İbrahim Ağa, memleketine bir daha geri dönememeye üzere gitmek istemişti.

Sürgünde olan Arnavut ileri gelenleri veya İstanbul'da Tersane'de kürek cezası çekenlerin tahliyeleri için yaptıkları bu müracaatlardan biri de Hacı Yakub Efendi'ye aittir. İlim talebesi olan Avlonyalı Hacı Yakub Efendi'nin tahliyesi için bazı din adamlarının da müracaat ettiğini görüyoruz. İlim talebesi olan Hacı Yakub Efendi, Toskalık isyanı sırasında memleketine gitmiş ve orada halkın zihinlerini bulandırmış ve asileri isyan konusunda cesaretlendirmiştir. Yapılan tahkikat sonucunda bu durum doğrulanmıştır. Bundan dolayı diğerleri gibi yakalanıp Dersaadet'e getirilerek Tersane'de kürek cezasına çarptırılmıştır. Hacı Yakub Efendi'nin "talebe-i ulûmdan" olduğu belirtilmiştir. Bu tabirden onun medrese öğrencisi olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte onun salıverilmesi için Emir Buhari Tekkesi Postnişini Hacı Ahmed Efendi bir kefaletname sunmuştur. Hacı Yakub Efendi'nin durumu Rumeli Müşiri Mehmed Emin Paşa'ya sorulmuştur. Rumeli Müşiri ise gönderdiği tahriratta Hacı Yakub Efendi'nin suçlu olduğu açık ise de ilim sahibi olması ve hakkında kefalet bulunması sebebiyle Dersaadet'ten ayrılmaması, mektup veya adam yollama gibi vasıtalarla memleketiyle muhabere hâlinde olmaması yönünde kefalet bulunduğu takdirde tahliyesinin yapılmasında bir sakınca olmayacağını bildirmiştir (BOA. A.} MKT. 153 / 92-1-2). Bunun üzerine Hacı Yakub Efendi'nin "zi-ulemadan bulunması" hasebiyle memleketine gitmemek ve orayla mektup veya adam yollama şeklinde irtibat kurmamak şartıyla 16 Şevval 1264 tarihli ferman-ı âlî ile tahliye edilmiştir. Bu konuda Hacı Yakub Efendiye Emir Buhari Şeyhi Hacı Ahmed Efendi, Şeyh Hacı Süleyman Efendi, Fatih'te Dersiâm Hacı Mehmed Said Efendi ve Dersiâm Hafız Seyyid Efendi kefil olmuşlardır (BOA. A.} MKT. 153 / 92-2).

1847'deki Arnavutluk isyanına katıldıkları veya en azından asileri tahrik ettikleri için Konya'da zorunlu ikamet ettirilen veya İstanbul'da Tersane'de kürek cezası verilenlerden bazıları defaatle istidalar vererek kendilerinin devlete bağlı olduklarını, isyana karışmadıklarını yinelemişler ve memleketlerine gönderilmelerini istemişlerdir. Bu durumlarda Sadaret makamı, istida veren kişilerin durumunu her defasında Yanya Valisi ve Rumeli Müşirine sormuştur. Genelde de onlardan gelen bilgiye göre hareket edilmiştir.

Tepedelen kazasına bağlı Deragoni köyünden Süleyman ve kardeşi Osman ile Rasbah köyünden Veyis ve yeğeni Hamid de sundukları istidada masum oldukları hâlde 1847'deki isyan sırasında isyancı zannedilerek tutulup İstanbul'a ve oradan da Konya'ya sürüldüklerini söyleyeyip affedilerek İstanbul'da ikametlerine müsaade edilmesini istemişlerdir. Aynı şekilde Delvine sancağında bulunan Burç / Bureç köyü sakinlerinden Halil, İlyas ve İslam ile Konacarlular Osman, Delvineli Adem, Kundusnulu Molla Mehmed, Abdi, Bekir ve Murad adlarındaki dokuz kişi de diğer Arnavut eşkiyası ile yakalanıp Dersaadet'te kürek cezasına çarptırılmıştır. Bu kişiler de masum olduklarını söyleyerek serbest bırakılmalarını

istemişlerdir. Bu kişilerin durumlarının mahallinde araştırılması ve salıverilmelerinin mahzurlu olup olmadığının bildirilmesi için Rumeli Müşiri'ne muhtelif tarihlerde tahriratlar gönderilmiştir. Bu konuda Rumeli Ordusu Müşiri Mehmed Emin Paşa'nın reyine müracaat edilmiştir. Rumeli Müşirinin mütaalasına göre Süleyman, Osman, Veyis ve Hamid'in Toskalık bölgesinin ileri gelenlerinden olup suçları sabit olduğu için Konya'ya sürüldükleri ve zararları hasebiyle ailelerinin bile Konya'ya naklinin kararlaştırıldığı kişilerdendir. Dolayısıyla suçlarını gizleyip sadakatten bahsederek hileye başvurmuşlardır. Niyetleri önce af ile İstanbul'a gitmek sonra da memleketlerine dönmektir. Dolayısıyla affedilmeleri uygun değildir. Yukarıda adı geçen diğer dokuz kişi de isyana sözlü ve fiili olarak destek veren eski sabıkâlılardan ve şerli insanlardandır. Dolayısıyla salıverilmeleri asla uygun değildir. Rumeli Müşirine göre, 1847 Arnavutluk isyanı ile ilgili olarak tutuklanıp İstanbul'a gönderilen tutukluların hiç biri körü körüne tutulup gönderilmiş olmayıp haklarında bütün tetkikler yapılmış ve suçları ispatlanmıştır. Dolayısıyla bunlardan birinin bile tahliyesine müsaade edilmesi, Toskalık bölgesinin güvenliği için mahzurludur (BOA. A.} MKT. 153 / 92-7). Rumeli Müşiri Mehmed Emin Paşa, Konya'da sürgünde ve İstanbul'da Tersane'de tutuklu bulunan isyancıların, yukarıda belirtildiği gibi, salıverilmesine karşıdır. Onların dilekçelerinde bile hileye başvurduklarını ve kendilerini acındırdıklarını söyler. Özellikle Konya'da bulunan Toskalık ileri gelenlerinin, bölgeden gönderilmeleri üzerinden bir sene geçmesine rağmen hâlâ zararları ve ifsatlarının devam etmekte olduğunu söyleyen Emin Paşa, mesela Avlonyalı Mahmud Bey'in* isyan sırasında getirtip kullanmaya vakti olmadığı için Avlonya'da bir evde saklanmış olduğu yetmiş Kıyye barutun buldurulup Berat kalesine götürüldüğünü belirtmiştir. Emin Paşa, 4 Aralık 1847 (25 Zilhicce 1263) tarihinde Rumeli Müşiri olarak tayin edildikten sonra Toskalık mıntukasında Arnavutların silah taşımalarını yasaklamıştır (BOA. A.} MKT. 153 / 92-7). Bu şekilde eşkiyalık faaliyetlerini engellemeye çalışmıştır. Çünkü 1847 isyanı, bu silah taşıma geleneği yüzünden kolayca yayılmıştır.

Tersane'de kürek cezasına çarptırılan bu kişilerin belli bir süre cezalarını çektikten sonra, affedilerek kefil karşılığı Anadolu'un muhtelif yerlerine sürüldüklerini yukarıda ayrıntılı bir şekilde ifade etmiştik. Memleketlerine dönmeleri ise yasaklanmıştı (BOA. MVL. 85 / 16-2). Bunların kürekte çıkarılıp Anadolu içlerine gönderilmeleri, kademeli olarak gerçekleşmiştir. Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi bunların suçlarının dereceleri tespit edilip de her biri farklı sürelerle kürekte kaldıktan sonra Anadolu içlerine gönderilmiştir.

Arnavut ileri gelenleri Konya'da mecburî ikamet hâlinde olsa da memleketlerindeki işlerini yürütme yoluna da gitmişlerdir. Mesela Konya'da sürgünde bulunan Mahmud Bey ve kardeşleri Selim, Mehmed ve Mustafa Beyler, memleketlerinde bulunan belli miktardaki zeytinyağı ve mısırı bir İngiliz tüccara satmıştır. İngiliz tüccar da Avlonya'ya satın aldığı malları teslim almak için bir adamını gönderecektir. Mahmud Bey, Zaptiye Müşirliğine verdiği bir dilekçe ile malları teslim alacak kişiye mani olunmamasını istemiştir. Zaptiye Müşirliği, durumu sadarete bildirmiştir. Bu konu, Meclis-i Vâlâ'ya havale edilmiştir. Aynı zamanda Maliye Nezareti ile muhabere edilerek Mahmud Bey ve biraderlerinin mahallî emval sandığına borçları olup olmadığı konusu araştırılmıştır. Meclis-i Vâlâ'da yapılan müzakereler sonucunda malları teslim almak için bölgeye gidecek olan İngiliz tüccarın adamının engellenmemesi gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca adı geçen sürgünlerin mahallî emval sandığına borcu olup olmadığı araştırılması ve borcu var ise satılan malın değerinden borçlarının kesilmesi için Yanya Valiliğine tahrirat gönderilmiştir (BOA. A.} MKT. 154 / 34-1).

Daha önceden alınan karar gereği, memleketlerindeki bütün mal varlıklarının bir mübaşir vasıtası ile sattırılarak bölge ile ilgilerinin tamamen kesilmesi yönünde irade olduğunu ve işe başladığını yukarıdaki satırlarda ifade etmiştik. Buna rağmen Avlonyalı Mahmud Bey'in memleketindeki zeytinyağı ve mısırı bir İngiliz tüccara satması, daha önce gerçekleşen bir ticaret olabileceği gibi Avlonya'daki adamları vasıtasıyla bu ticareti yapmış olması da ihtimal dahilindedir.

İsyanın bastırılması sırasında Göleka takımından olan asilerin bir bölümü Yunanistan'a kaçarak iltica etmişlerdi. Bunlar Hicrî 1265 yılı ortalarına kadar Atina'da başıboş ve sefalet içinde yaşamışlardır. Memleketlerine dönmek isteseler de cezalandırılacakları korkusuyla buna cesaret edemeyen bu asilerin durumu, Osmanlı'nın Atina Sefareti tarafından hükümete bildirilmiştir. Hükümet bu şahısların pişmanlıklarını ve sefalet hâli içinde bulunmalarını dikkate alarak ve bu durumun kendileri için bir nevi

* Avlonyalı Mahmud Bey, İsmail Kemal Bey'in babasıdır (İsmail Kemal Bey, 2016; 3, 8).

ceza olduğunu varsayarak ülkeye dönmelerini istemektedir. Bununla birlikte bu kişilerin memleketlerine salıverilmelerinin münasip olmayacağı kanaatindedir. Bunun için bu asilerin eski suçlarından dolayı cezalandırılmayacakları irade-i seniyye ile beyan ve temin edilerek İstanbul'a gönderilmesi yönünde Atina Sefaretine tahrirat gönderilmiştir. Bâbıâli, Rumeli Müşirine yazdığı bir şukka ile gelecek olan bu kişilerin İstanbul'da nerede tutulacağı ve haklarında ne tür muamale yapılacağı konusunda Rumeli Müşiri'nin görüşünü istemiştir (BOA. A.} MKT. 197 / 35-1). Görüldüğü üzere Devlet-i Aliyye'nin şefkat kanatları, Atina'ya kaçmış olan asileri bile kapsamaktadır. Onların oradaki durumu, Osmanlı Sefareti tarafından takip edilmiştir.

Konya'da iskân edilen Arnavut sürgünler, aradan bir yıl geçse de bazı isteklerde bulunmak için çeşitli vesilelerle Konya Valiliğine dilekçeler sunmaya devam etmişlerdir. Bu tarz dilekçe sunanlardan biri de aslen Yanya Eyaletine bağlı Preveze kazasından olan Çamlı Osman Ağa'dır. Osman Ağa, Konya Valiliğine sunduğu istidasında memleketinde Hacc'a gitmek üzere hazırlanırken 1847'deki nifak ve isyan sırasında bir isnat üzerine tutulup Konya'da iskân edildiğini ifade ederek Hacc'a gitmek için izin istemektedir. Osman Ağa, Hacc'ı eda ettikten sonra Surre-i Hümayun ile birlikte Konya şehrine geri döneceğine teminat vermekte ve bunun için de Konya'da bulunan arkadaşı Avlonyalı Mahmud Bey'i kefil göstereceğini, bu kefalet eğer yetmezse İstanbul'da da kefil vereceğini söylemektedir (BOA. İ. MVL. 143 / 3980-1). Diğer sürgünlerde olduğu gibi, Çamlı Osman Ağa'nın da suçsuz olduğunu ve iftiraya kurban gittiğini söylemesi ilginçtir.

Osman Ağa'nın bu isteği, Konya Valisi Hasan Hakkı Paşa tarafından Sadaret'e bildirilmiştir. Osman Ağa'nın dilekçesi ekli olduğu hâlde Hasan Hakkı Paşa'nın tahriratu, Meclis-i Vâlâ'ya sevk edilmiştir. Burada yapılan müzakereler neticesinde hazırlanan mazbataya göre, Osman Ağa'ya Konya'ya geri dönmesi için sağlam ve güvenilir kefil göstermesi şartıyla Hacc için izin verilmesinde bir sakınca olmadığı bildirilmiştir. Neticede 11 Haziran 1849 (20 Receb 1265) tarihli irade-i seniyye ile Osman Ağa'ya Hacc'a gitmesi için izin verilmiştir (BOA. İ. MVL. 143 / 3980-2-4-5). Burada dikkati çeken husus Osman Ağa'nın yine kendisi gibi sürgün olan Avlonyalı Mahmud Bey'i kefil göstermesidir. Konya'da daimî bir şekilde sakin olmak için gönderilen Arnavut reisleri, birbirleriyle irtibatı hiç kesmemişlerdir.

Konya'da bulunan İlbasanlı Derviş Bey de Konya Valiliğine yazdığı ve daha sonra Meclis-i Vâlâ'ya müzakere edilmesi için gönderilen dilekçesinde, harçlık getirmesi için memleketine Arnavut İbrahim'i göndermek istemektedir. Derviş Bey, bunun için İbrahim'e 81 günlük mürur tezkeresi talep etmektedir. Konu Meclis'te müzakere edilmiştir. Sonuç olarak İlbasan'a gönderilmek istenen kişinin Derviş Bey'in kendi adamlarından olması cihetiyle bu durumun bölge açısından mahzurlu olup olmadığının bilinemeyeceği, dolayısıyla Yanya Valisi ve Ordu Müşiri'ne sorularak gelecek cevaba göre hareket edileceğine karar verilmiştir. Bununla birlikte memleketten para getirtmenin, adam gönderme dışında başka yöntemlerinin de olduğu vurgulanarak Derviş Bey'in isteği reddedilmiştir (BOA. MVL. 85 / 16-2).

18 Nisan 1850 (5 Cemaziyelahir 1266) tarihli Meclis-i Vâlâ mazbatasına göre, Konya'da bulunan Arnavut reisleri, sunmuş oldukları dilekçelerde zaruret içinde olduklarını ve şimdiye kadar "işlah-ı nefis" ettiklerini söyleyip affedilerek memleketlerine dönmelerine izin verilmesini istemişlerdir. Aynı şekilde Tersane'deki kürek cezaları affedilerek kefil karşılığı Anadolu'ya gönderilen diğer suçlular da, sundukları pek çok dilekçede zor durumda olduklarından bahisle memleketlerine gitmek için izin istemeye devam etmişlerdir (BOA. İ. MVL. 168 / 4980-1). Ergirili Emin de suçsuz olduğunu söyleyip memleketine dönmeye izin verilmesini isteyenlerdendir. Ergirili Emin, dilekçesinde, 1847 yılındaki isyandan önce Tırhala kazasındaki arazisinde kendi işiyle meşgul olduğunu, nifak ve fesat hareketinde asla dahil olmadığını, bir iş için Manastır'a gittiği sırada nifak ehlinin sözlerine mebni tutuklanıp Dersaadet'e getirilip Tersane'de küreğe konulduğunu daha sonra da kefaletle bağlanarak memleketine gitmemek üzere salıverildiğini ifade ederek zaruret ve sefalet içinde olduğundan dolayı Tırhala'daki çiftliğinde ikamet etmesine izin verilmesini istemiştir. Ergirili Emin'in durumu Yanya Valisi İsmail Paşa'dan sorulmuştur. İsmail Paşa da keyfiyetin mahallinde inceleneceğini ifade etmiştir (BOA. İ. MVL. 168 / 4980-1).

3. Sürgünlerin Affedilmeleri ve Memlekete Dönüş

Konya'da sürgünde bulunan Arnavut ileri gelenlerinin buradaki ikametlerinin daimî olacağı ve memleketleriyle ilişkilerinin kesilmesi için ailelerinin de Konya'ya getirileceği kararlaştırılmış olsa da bazı

devlet adamlarının kafasında bu kişilerin bir gün affa mazhar olacakları düşüncesi de mevcuttur. Bu düşüncede olanlardan biri de Yanya'nın yeni valisi İsmail Rahmi Paşa'dır. İsmail Rahmi Paşa'nın, hemşehrilerinin, yani Konya'da bulunan Arnavut ileri gelenlerinin ileride affa mazhar olacaklarının aşıkâr olduğunu ifade etmesi dikkate şayandır. Yanya Valisi İsmail Paşa, Sadarete gönderdiği 29 Mart 1850 (15 Cemaziyevvel 1266) tarihli tahriratında Konya'ya gitmek üzere daha önce hareket eden ve yukarıdaki tarih itibarıyla Selanik, Yenişehir ve Tırhala'da bulunan ailelerin kimsesiz, çaresiz ve muhtaç durumda olduklarından, merhamete ve affa ihtiyacı olduklarını ve bundan dolayı da şimdiden affedilerek memleketlerine dönmelerine izin verilmesini niyaz etmektedir. Yanya Valisi, eninde sonunda sürgünlerin affedileceğinden emin olduğunu söyleyip ailelerin şimdiden affedilip memleketlerine dönmelerini istemiştir (BOA. A.} MKT. UM. 12 / 32.2-1). Bu arızadan ailelerin üç kafilâ hâlinde hareket ettiklerini ve üç ayrı mahalde bulduklarını öğreniyoruz: Selanik, Yenişehir ve Tırhala. Bunların Konya'ya gönderilmeleri ertelenmiştir. Konya'da sürgünde bulunan Avlonyalı Mahmud Bey'in oğlu olan İsmail Kemal Bey, o sırada bir çocuk olarak ailesi ile beraber Selanik'te sürgünde olduklarını ve kendi ailesi ile İlbasanlı beylerin ailelerinin de Selanik'te yaklaşık üç yıl boyunca sürgün yaşadıklarını ifade etmektedir. İsmail Kemal Bey'in değerlendirmesine göre Bâbîâlî, genel af öncesi bir iyi niyet göstergesi olarak İsmail Rahmi Paşa'yı Yanya'ya vali olarak tayin etmiştir. İsmail Rahmi Paşa, görev yeri olan Yanya'ya giderken Selanik'te bulunan Avlonyalı Mahmud Bey ailesini de ziyaret etmiştir. Onlara Bâbîâlî'nin bölge ile ilgili politika değişikliğine gittiğini, dolayısıyla yakında memlekete dönmelerine izin çıkacağını söylemiştir (İsmail Kemal Bey, 2016; 10-11). İsmail Kemal'in iyi niyet göstergesi olarak İsmail Rahmi Paşa'nın vali nasbedildiği ile ilgili değerlendirmesi ihtimal dışı değildir. Çünkü Edirne Valisi İsmail Paşa'nın Yanya'ya tayini ile ilgili belgede, Yanya Valisi Bekir Rüstem Paşa'nın Yanya'da cereyan eden bazı dedikodulara mebni olarak Trabzon'a atandığı bilgisi yanında Yanya bölgesinin hassas işlerini güzel bir şekilde idare edeceğine Sultan'ın inandığı bilgisi de yer almaktadır. Aynı belgede Yanya'ya vali tayin edilen fakat resmi olarak ilan edilmeyen Edirne Valisi İsmail Paşa'nın, yerine kaimmakam olarak Defterdar Efendi'yi bırakarak acil olarak Dersaadet'e gelmesi için mektup yazılmıştır. Çünkü Yanya havalisinin önemli ve hassas işleri için kendisiyle müzakere edilecektir. Bu müzakere ve tenbihlerden sonra Yanya'ya gönderilecektir (BOA. A.} AMD. 16 / 80-1). İsmail Paşa ile yapılacak müzakerelerin genel bir af ile ilgili olduğu, özellikle ailelerin ve Konya'da bulunan Arnavut bey ve ileri gelenlerinin affedilmeleri ile ilgili olduğu açıktır. Çünkü bundan sonra gelişen hadiseler, yani İsmail Paşa göreve başladıktan sonra ailelerin ve Konya'daki sürgünlerin affedilmeleri olayı gerçekleşmiştir. İsmail Paşa'nın müzakere için Bâbîâlî'ye geldiğinde kendi fikri olarak bu af konusunu gündeme getirmiş olabileceği gibi kendisine böyle bir icraat için fikri de sorulmuş olabilir. Ayrıca İsmail Paşa'nın Yanya Valiliğine seçilmesinde kendisinin Tepedelenli Ali Paşa'nın torunu, Veli Paşa'nın oğlu (Mehmed Süreyya, 1308; 385) olması dolayısıyla bölgedeki ağırlığı da dikkate alınmış olmalıdır.

Tersane'de küreğe konulan daha sonra kefil göstermeleri neticesinde affedilerek memleketlerine gitmemek şartıyla Anadolu'ya sevk edilenlerin üzerlerindeki suç isnatlarının aynı olmadığı, içlerinden gerçekten kabahati büyük olanlar olsa da ekserisinin isyan ve kargaşa anında durumları araştırılmadan bazı söylentilere itibar edilerek tutulup Dersaadet'e gönderildiği yönünde bazı rivayetlerin olduğu da bir gerçektir. Sabık Rumeli Ordusu Müşiri Emin Paşa, bu tür rivayetlerin gerçeği yansıtmadığını ve bu kişilerin tahkikat sonucunda suçlu oldukları için tutulduklarını daha önceleri bir kaç kez ifade etse de eski Yanya Valisi Bekir Rüstem Paşa ve onun yerine Yanya Valiliğine tayin olunan İsmail Rahmi Paşa da yukarıdaki rivayetlere inanmaktadırlar (BOA. MVL. 85 / 16-2). Yukarıda da ifade etmiştik. İsmail Rahmi Paşa, aslen Tepedelenlidir. Dolayısıyla hemşehrilerinin tahliyesi için bu tür rivayetlere inanma eğilimi göstermiş olabilir. Bununla birlikte Bekir Rüstem Paşa'nın da aynı düşüncede olması düşündürücüdür. Zira Eski Müşir Emin Paşa'nın ifadelerine ters düşen bir durum söz konusudur. Bu arada Bâbîâlî'nin siyaset değişikliği kabilinden genel af çıkarmaya mütemayil olduğunu da düşünmemiz gerekir. Bu düşüncenin bir sonucu olup olmadığı tartışmaya açık olsa da Yanya Valiliğine İsmail Paşa'nın atanmasından sonra bunun gündeme geldiği açıktır. Bu arada Rumeli Ordusu Müşiri Mehmed Emin Paşa, 23 Haziran 1849 (2 Şaban 1265) tarihi itibarı ile Arabistan Ordusu Müşirliğine nakledilmiş ve yerine Ömer Lütfi Paşa tayin edilmiştir. Bununla birlikte Ömer Paşa'nın Memleketeyn'de, Bükreş'te bulunmasından dolayı, ve oradaki işlerini bitirinceye kadar Rumeli Ordusu Erkân Reisi İsmail Paşa kaimmakam olarak atanmıştır (BOA. A.} MKT. 208 / 33-1).

Yukarıda ifade edilen rivayetlerin üzerinden aylar geçtikten sonra, konu Meclis-i Vâlâ'nın 27 Mart 1850 (13 Cemaziyevvel 1266) tarihli toplantısında müzakere konusu olmuştur. Yapılan görüşmeler neticesinde, daha önce isyan etmek isnadı ile tutulup Dersaadet'e gönderilen kişilerin suçlarının aynı derecede olmadığı, dolayısıyla herkese aynı cezanın verilmesinin adil olmayacağı ifade edildikten sonra bu kişilerin suç ve isnatlarının derecelerinin nasıl olduğu, tutulanların içinde suçsuz olanların olup olmadığı ve eğer suçsuz olanlar var ise bunların memleketlerine dönmelerinin bölge açısından mahzurunun olup olmayacağını Yanya Valisi İsmail Paşa ve Rumeli Ordusu Müşiri tarafından müştereken tahkik edilerek sonucun İstanbul'a bildirilmesi için Vali Paşa'ya ve Müşir Paşa'ya Sadaret'ten tahriratlar gönderilmesi gerektiğine karar verilmiştir (BOA. MVL. 85 / 16-2). 18 Nisan 1850 (5 Cemaziyelahir 1266) tarihli Meclis-i Vâlâ mazbatasında bu şekilde karara bağlanarak Sultan'a arz edilen hususların iradesi 9 Mayıs 1850 (26 Cemaziyelahir 1266)da alınmıştır (BOA. İ. MVL. 168 / 4980-2).

Sonuç olarak yaklaşık dört yıldır Konya'da sürgün bulunan Arnavut ileri gelenlerinin başvuruları, 9 Aralık 1850 (4 Safer 1267) tarihi itibarıyla sonuç vermiştir. Kendilerinin ıslah-ı nefis ettiklerini ifade edip bundan böyle edebiyetle oturacaklarına dair sundukları ısrarlı pek çok dilekçeleri üzerine konu, Meclis-i Vâlâ'da görüşülmüş ve bunların affedilerek memleketlerine dönmelerine izin verilmesinin uygun olacağı yönünde karar verilmiştir. Fakat bazılarının memleketlerine dönmelerine izin çıkmamıştır. Doğrudan memleketlerine gitmelerine izin verilmeyenlerin de sürgün yerleri değiştirilmiştir. Fakat yeni sürgün yerleri, Rumeli'de memleketlerine yakın mahallerden seçilmiştir. Sürgün yerleri bu şekilde değiştirilen kişi sayısı dörttür. Bunlardan İlbasanlı Derviş Bey'in Selanik, Celil Ağa'nın Yenişehir Tırnovisi, Avlonyalı Selim Bey'in Yenişehir ve Sulo Kalobor'un Tırhala'da ikametleri zorunlu tutulmuştur (BOA. A.} AMD. 26 / 66-1). Konya'da bulunan bu Arnavut ileri gelenleri, affedilmeleri ile ilgili irade-i seniyye çıktıktan sonra, memleketlerine gitmek üzere Konya'dan ayrılmışlardır. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz dört Arnavut ileri geleni de yeni sürgün yerleri olmakla birlikte memleketlerine yakın olan mahallere doğru yola çıkmıştır. Affedilerek memleketine doğru hareket eden Avlonyalı Mustafa'nın yanında kardeşi Selim Bey de vardır. Fakat Selim Bey, Avlonya'ya değil de yakınlarında bir yerleşim yeri olan Yenişehir Fenar'da zorunlu ikamet edecektir. Selim Bey ise bu karardan hoşnut olmamış ve Yenişehir'de yaşamak yerine İstanbul'da ikamet etmek istemiştir. Avlonya hanedanından olan Mustafa ve Selim Beyler yolculuk esnasında Bursa'ya uğramışlardır. Selim Bey, burada hastalanmıştır. Bunun üzerine Avlonyalı Mustafa Bey, bir dilekçe yazarak kardeşi Selim Bey'in yeni ikamet yeri olan Yenişehir yerine İstanbul'da ikamet etmesine izin verilmesini istemiştir (BOA. İ. MVL. 201 / 6327-1-3). Konu, 4 Şubat 1851 (2 Rebiülahir 1267)de Meclis-i Vâlâ'da müzakere edilmiş ve Avlonyalı Selim'in İstanbul'da ikametinde bir sakınca olmadığı kanaatine varılmıştır. Rutin işlemlerin ardından 18 Şubat 1851 (16 Rebiülahir 1267)de çıkan irade-i seniyye ile adı geçen kişinin İstanbul'da ikametine izin verilmiş ve bu hususun Hüdavendigâr Valisine bildirilmesi kararlaştırılmıştır (BOA. İ. MVL. 201 / 6327-3-4).

Sürgündekilerin bu şekilde affedilmeleri, daha önce böyle bir affın eninde sonunda vuku bulacağını hatırlatan Yanya Valisi İsmail Rahmi Paşa'nın 29 Mart 1850 (15 Cemaziyevvel 1266) tarihli tahriratını akıllara getirmektedir. Sürgünlerin affedimelerinden yaklaşık bir yıl önce, Yanya Valisi İsmail Rahmi Paşa, ileri gelenlerin bir gün affa mazhar olacağını kesin olduğunu, dolayısıyla Selanik, Yenişehir ve Tırhala'da zaruret ve sefalet içinde bulunan ailelerin şimdiden affedilerek memleketlerine gönderilmelerinin uygun olacağını ifade etmişti (BOA. A.} MKT. UM. 12 / 32.2-1). Gerçekten de bu talebin üzerinden bir yıl bile geçmeden Konya'daki ileri gelen Arnavutlar, affedilerek çoğu memleketine dönmüştür. Yaklaşık üç yıldır Selanik, Tırhala ve Yenişehir'de bulunan aileler ise daha önce affedilmiş ve memleketlerine dönmüşlerdi. İsmail Kemal Bey, Selanik'teki ailelerin memleketlerine dönmelerine İsmail Rahmi Paşa'nın görev yerine gitmesinden iki ay sonra izin verildiğini söylemektedir (İsmail Kemal Bey, 2016; 11). Henüz Edirne Valisi iken Yanya Valisi olarak atanan İsmail Paşa, 10 Şubat 1850 (27 Rebiülevvel 1266) tarihi itibarı ile Dersaadet'e çağrıldığına göre, Rebiülahir ayı başında görev yerine hareket etmiş olmalıdır. İsmail Kemal Bey'in de beyanına istinaden en azından Selanik'teki ailelerin memleketlerine dönüş ruhsatının 1266 yılının Receb ayı içinde, yani Mayıs 1850'de verilmiş olması gerekir. Bu konuda Osmanlı Arşivinde net bir belge bulamadık. Bununla birlikte ailelerin bütünüün en geç 1850 yılı sonlarında, memleketlerine dönmelerine izin verildiğini söyleyebiliriz.

Anadolu'ya sürgün edilen Arnavut ileri gelenlerinin memleketlerindeki mal varlıkları daha önce alınan karar gereği, kaza müdürleri ve bölgeye gönderilen görevlilerin yardımıyla sattırılıp aileleri ile birlikte kendilerine gönderilmesi kararlaştırılmış ve işlemler başlamıştı. Sürgünlerin affedilmeleri üzerine bu aşamadaki icraattan vazgeçilmiş ve memleketlerine dönen ileri gelenlerin emlakı kendilerine iade edilmiştir. Bununla birlikte bazı aksaklıklar da yaşanmıştır. Affedilip memleketine döndükten bir süre sonra vefat eden Hamid Cayar'ın mal varlığının ise henüz çocuklarına ve vereselerine iade edilmediği için şikâyet konusu olmuştur. Bundan dolayı 15 Ekim 1852 (1 Muharrem 1269) tarihi itibarı ile Bâbîâlî'den Yanya Valisi Ali Rıza Paşa'ya bir tahrirat gönderilerek bu işin bir an önce halledilmesi istenmiştir (BOA. A.} MKT. DV. 63 / 73-1). Aradan bir yıldan fazla bir zaman geçmesine rağmen Hamid Bey'in emlakının iade edilmemesi, yerel idarecilerin işgüzarlığı yüzünden olmalıdır.

Sonuç

Güney Arnavutluk'ta 1847 yılında meydana gelen isyanda dahli oldukları gerekçesiyle bir kısım Arnavut bey ve ileri gelenleri Konya'da zorunlu iskâna tabi tutulurken isyanda devlete doğrudan silah doğrultan bir kısım asi de Tersane-i Amire'de bir müddet kürek cezası çektikten sonra Anadolu'nun muhtelif yerlerine sürgün edilmişlerdir. Bu kişiler buldukları yerlerden memnun olmamışlar ve türlü gerekçelerle aflarını talep etmeye ısrarcı olmuşlardır. Özellikle Konya'da bulunan ileri gelen Arnavut beyleri, kendilerinin suçsuz olduklarını ve affedilmelerini istemişlerdir. Bu kişilerin memleketlerinde bulunan ailelerinin de Konya'ya gönderilmeleri için harekete geçmiştir. Aileler Selanik, Tırhala ve Yenişehir'e kadar getirilmiştir. Fakat sonradan bazı gerekçelerle bu aileler, adı geçen yerlerde üç yıla yakın bir zaman zorunlu olarak iskân edilmiştir. Aileler bilmedikleri bu yerlerde büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Çoluk çocuk, kadın ve ihtiyarlardan oluşan bu kişiler, türlü zorluklar içinde affedilmelerini beklemişlerdir. Aynı şekilde Konya'da bulunan sürgünler de, vatan hasreti çekmişler ve ailelerinden uzak bir hayata alışmamışlardır. İçlerinden vefat edenler olmuştur. Her birinin farklı bir arzusu vardır. Konya valiliğine verdikleri dilekçelerle sürekli birtakım isteklerde bulunmuşlardır. Bu istekler her defasında devlet tarafından işleme alınmış, mümkün mertebe istekleri karşılanmaya çalışılmıştır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde sürgün hayatı yaşayan diğer asiler ise yaptıklarından pişman olarak affedilmeyi beklemişlerdir. Devlete isyan eden veya asileri tahrik ederek onların isyan etmelerine sebep olan kişilerin bu şekilde Anadolu'da iskân edilmeleri, Bâbîâlî'nin Arnavutluk politikasının bir gereği olarak kabul edilmiştir. Çünkü hassas bir konuma sahip olan Güney Arnavutluk, kısa bir süre önce İmparatorluk'tan isyan ederek ayrılan Yunanistan'ın sınırındadır ve Yunanistan'ın göz diktiği bir bölgedir. Bâbîâlî, bunu gördüğünden dolayı, bu havalide de yeni bir statükonun oluşmasına imkân vermemek için işi sıkı tutmuştur. Hakkında en ufak bir şüphe olanların dahi sürgün edilmesi ancak bu şekilde açıklanabilir. Kaldı ki bölgede Rusya ve diğer Avrupa devletlerinin de konsolosları bulunmaktadır. Bu açıdan Güney Arnavutluk'ta karışıklıkların çıkması, bölgenin istikbal için iyi sonuçlar doğurmayacağı açıktır. Bâbîâlî'nin başlangıçtaki amacı Güney Arnavutluk'ta etkin bir nüfuzu olan bu ileri gelen Arnavutların Konya'da daimî olarak tutmaktır. İzlenen siyaset, bunların Konya'da arazi ve emlak temin etmelerine kolaylık sağlanması yönündedir. Ailelerinin de yanlarına gönderilmesi neticesinde Arnavutluk ile irtibatlarının kesileceği düşünülmektedir. Fakat bu kişiler Konya'da oldukları hâlde memleketleri ile bir şekilde irtibat kurmuşlardır. Sonradan ailelerinin Rumeli'de iskân edilmeleri ve üç yıla yakın bir zaman geçtikten sonra dönüşlerine onay verilmesi ve ardından ileri gelenlerin de affa mazhar olmaları, Bâbîâlî'nin politika değiştirdiğinin bir göstergesidir. Bu politika değişikliğinde, bölgenin jeostratejik önemi yanında Arnavutların geleneksel ve karakteristik yapılarının da etkili olduğu açıktır. Yeni politika, sulh yolu ile ileri gelen nüfuz sahibi beyleri devlete sadık hâle getirmektir. Bu amaçla memleketlerine dönenlerden bazıları, kendi bölgelerinde yönetici yapılmıştır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri

İrade Mesail-i Mühimme (İ. MSM.)

BOA. İ. MSM. 58 / 1677-1-2-3

Sadaret Amedî Kalemi Evrakı (A.} AMD.)

BOA. A.} AMD. 16 / 80-1

BOA. A.} AMD. 26 / 66-1

BOA. A.} AMD. 6 / 32-1

Sadaret Mektubî Kalemi Evrakı (A.} MKT.)

BOA. A.} MKT. 136 / 47-1

BOA. A.} MKT. 141 / 64-1

BOA. A.} MKT. 143 / 87-2

BOA. A.} MKT. 146 / 54-1-2

BOA. A.} MKT. 152 / 93-2

BOA. A.} MKT. 153 / 15-1-4

BOA. A.} MKT. 153 / 16-2

BOA. A.} MKT. 153 / 92-1-2-3-4-7

BOA. A.} MKT. 154 / 34-1

BOA. A.} MKT. 156 / 1-1

BOA. A.} MKT. 197 / 35-1

BOA. A.} MKT. 208 / 33-1

Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı (A.} MKT. MHM.)

BOA. A.} MKT. MHM. 2 / 57-1-2

BOA. A.} MKT. MHM. 6 / 21-1

Sadaret Mühimme Evrakı (A.} DVN. MHM)

BOA. A.} DVN. MHM. 6 / 11-2

BOA. A.} DVN. MHM. 7.A / 89-1

Sadaret Meclis-i Vâlâ Evrakı (A.} MKT. MVL.)

BOA. A.} MKT. MVL. 10 / 3-1-2

Meclis-i Vâlâ

BOA. MVL. 88 / 20-1

BOA. MVL. 77 / 22-1

BOA. MVL. 85 / 16-2

İrade Meclis-i Vâlâ

BOA. İ. MVL. 151 / 4284

BOA. İ. MVL. 168 / 4980-1-2

BOA. İ. MVL. 201 / 6327-1-3-4

BOA. İ. MVL. 143 / 3980-1-2-4-5

Sadaret Umum Vilayat Evrakı (A.} MKT. UM.)

BOA. A.} MKT. UM. 12 / 32.2-1

Sadaret Deavi Evrakı (A.} MKT. DV.)

BOA. A.} MKT. DV. 63 / 73-1

İrade Dahiliye (İ. DH.)

BOA. İ. DH. 161 / 8361

80 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (KŞS, 80)

Araştırmalar

Can Tunalı, A. (2003). "*Tanzimat döneminde Osmanlı kara ordusunda yapılanma (1839-1876)*". Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı.

Çadırcı, M. (2017). *Tanzimat'ın Uygulanması ve Karşılaşılan Güçlükler (1840-1856)*. *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Haz.: Halil İnalçık-Mehmet Seyitdanlıoğlu, (ss. 198-207). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Durdu, M. (2020). "*Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Arnavutluk'ta 1847 Toskalık İsyanı ve Osmanlı Devleti'nin Müdahalesi*", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (69): 312-336.

Düstur I. Tertib, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1289.

- Frasheri, Kristo. The History of Albania, Tirana, A Brief Survey, 1964.
İnalcık, H. (1964). "*Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri*", Belleten, XXVIII (112): 623-690.
İnalcık, Halil. Tanzimat ve Bulgar Meselesi, İstanbul, Kronik Yayınları, 2017.
İsmail Kemal Bey'in Hatıratı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.
Mehmed Süreyya. Sicill-i Osmanî, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1308.